

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MEDLEMSBLAD FOR HISTORISK FORENING FOR ESPERGÆRDE OG OMEGN

NR 51
DEC
2011

ESPERGÆRDE OG OMEGN

Nedlagt for 50 år siden:

Fiskestaderne i Øresund

Læs
side 3

- Espergærde og Mørdrups udvikling, 3. del - side 27
- Erindringer fra Snekkersten Skole 1942-47 - side 42
- Danmarks ældste sygehus i Esbønderup - side 52
- Købmand Clausens sur-søde sild - side 58
- Da Inger Kirstine fik hævet trolovelsen - side 60

Den nødlidende fiskerisamling

Arkitekt Per Christiansen havde samlet fiskeriredskaber, både, dokumenter, billeder m.v. igennem mange år - og hans store ønske var, at der kunne skabes et museum, som kunne fortælle historien om Øresunds fiskere og deres erhverv.

Igennem tiderne blev der fremsat det ene fantasifulde forslag efter det andet til, hvor museet kunne ligge eller indrettes. Det var først, da det stod klart, at Meylings samlinger fra Espergærde Skole skulle flyttes til Flynderupgaard, at der kom alvor bag et museum for Per Christiansens samling.

Den indrettedes i den nordre fløj af gårdens centrale bygninger - og Per Christiansen fik et stort ord at skulle have sagt i forbindelse med indretning af bygningen og samlingsens ordning og placering. Alt dette skete i 1981 - og siden er samlingen blevet mere og mere støvet.

Der er således stort set intet sket i de mellemliggende 30 år. Der er ikke tilført samlingen eller udstillingen nye genstande, og større genstande er ikke blevet renoveret i tide og er gået til grunde. Desuden har der kun i meget sjældne tilfælde været særarrangementer eller særudstillinger i lokalerne. "Fiskerisamlingen gør ikke meget væsen af sig" konstaterer lokalhistoriker Kresten Tommerup også i sin artikel om fiskestaderne i dette nummer af Egebækken.

Årsagerne kan være mange, men her skal peges på enkelte faktorer, som uden tvivl har spillet ind:

- Per Christiansen havde et stort ord at skulle have sagt i de første år efter samlingens opstilling - og han var ganske godt tilfreds med resultatet. Derfor skete ingen ændringer i det første årti.

- I de sidste mange år af Per Christiansens liv var han ikke ved godt helbred og havde ikke overskud til at gennemføre eller lade gennemføre nye idéer.

- Efter Per Christiansens død var der ikke længere nogen idealister, som virkelig følte noget for samlingen.

- Flynderupgaard Museets ledelse har igennem 15 år satset på landbruget som det de relativt få midler man tildeles, skal bruges på.

Der mangler med andre ord nogle initiativtagere til at følge arven efter Per Christiansen op. Og måske skal man også ved fremtidige overvejelser vurdere om samlingen overhovedet hører hjemme i en landbrugsbygning langt fra de fiskerlejer, som samlingen stammer fra.

Men hos den nye museumschef, Maibrith Bager, banker et hjerte for fiskeriets historie - så måske vi ser et initiativ herfra indenfor en nærmere fremtid?

Kjeld Damgaard

Fiskestaderne ved Øresundskysten

– i 50-året for deres nedlæggelse

Af Kresten Tommerup

Det var en væsentlig del af mindst et halvt årtusindes lokalhistorie, der blev sløffet for 50 år siden, da de mange fiskestader langs Øresundskysten syd for Helsingør i 1961 blev eksproprieret af staten. Det skete som følge af en ny fiskerilovgivning,

vedtaget af Folketinget fem år forinden. Loven gjorde fiskeriet frit på hele søterritoriet, og dermed stoppede det privilegerede fiskeri, som var blevet udøvet på fiskestaderne i hvert fald siden 1500-tallet.

Ekspropriationen af de 25 fiskestader

Vilhelm Petersen var en af de mange malere, der flittigt skildrede landskabet langs Øresundskysten omkring midten af 1800-tallet. Her har han i skitseform fanget stranden og bebyggelsen ved Espergærde allerede i 1829 – længe inden der var tænkt på en havn.

Hvad er forskellen på

Fiskestader, ålestader og ålegårde?

Betegnelserne fiskestade og ålestade er ikke ganske identiske, men er begge betegnelser for et stykke af kysten, hvortil der var knyttet bestemte fiskerettigheder. For ålestadet er det indlysende, hvad fiskeretten reelt vedrørte, hvorimod fiskestade-betegnelsen kunne dække over forskellige typer af rettigheder. For staderne langs Øresundskysten gælder, at de to ord i realiteten har samme betydningsindhold, idet ældre kilder oftest bruger betegnelsen ålestade, mens yngre kilder sædvanligvis taler om fiskestader. Forskellen mellem de to ords betydningsindhold gav dog fra tid til anden anledning til kontroverser. Ålegården eller fiskegærdet er betegnelsen for selve det fangstredskab, som – oprindeligt bygget direkte ud fra kysten – omfattede en form for spærring, f.eks. i form af et antal pæle med fletværk imellem udført i pil eller hassel, der tvang ålene ud mod den ligeledes vidjeflettede ålekube eller –ruse, som kunne røgtes fra en platform eller bro med adgang direkte fra land. Ålestadet/fiskestadet var således stedsbetegnelsen, ålegården derimod det rent faktiske anlæg, som siden blev suppleret/afløst af mere effektive fangstredskaber i form af store garnruser, bundgarn etc.

på strækningen fra Helsingør til Rungsted var også afslutningen på en mangeårig strid om fiskerettighederne mellem to grupper af fiskere, nemlig de privilegerede indehavere af fiskestaderne og de såkaldte "frie" fiskere, dvs. de fiskere, der ikke havde andel i fiskestaderne. De sidste havde til gengæld opbakning omkring deres synspunkter i den magtfulde Dansk Fiskeriforening – og det blev vel i det lange løb afgørende.

Omlægningen havde været længe undervejs. Ikke mindre end fire gange siden 1890'erne havde Folketinget nedsat en kommission til at beskæftige sig med spørgsmålet om ophævelse af de specielle ålegårds- og fiskestade-rettigheder i landets farvande, de tre første gange uden at det var lykkedes at nå frem til enighed

om et lovforslag. Det skyldtes ikke mindst spørgsmålet om erstatning til rettighedsindehaverne ved en ekspropriation.

Ved ekspropriationen i 1961 blev der naturligvis udbetalt erstatning til de hidtidige ejere af stadeparterne, for der var jo tale om statslig inddragelse af regulær ejendom. Samtidig fik stadeejerne ret til at fortsætte fiskeriet på særlige vilkår efter 1961, oftest for en 20 års periode. Den ret til fortsat fiskeri blev imidlertid kapitaliseret og fratrukket erstatningsbeløbene, som derfor ikke blev specielt store. Erstatningerne blev i øvrigt fastsat på grundlag af de foregående års fangst, men udbyttet af fiskeriet var allerede begyndt at falde i årene forinden – og det blev endnu en medvirkende årsag til de forholdsvis beskedne erstatninger.

Tegningen viser en ålegård, således som de endnu kendtes langt op mod vor egen tid i andre dele af landet. Har udgangspunktet for fiskestaderne langs Øresund været tilsvarende fangstanlæg, som siden blev afløst af mere effektive ruser og bundgarn?

De mange fiskestader langs Øresundskysten, som især lå tæt på strækningen fra Helsingør til syd for Humlebæk, kan vi følge i arkivalierne gennem 4-500 år. De første århundreder optræder fiskestaderne som kongelige fæsteejendomme; i sin tid nok opstået med udgangspunkt i den kongelige ejendomsret til forstranden, som var begrundet allerede i de tidlig-middelalderlige landskabslove. Gennem de sidste 100 år af perioden var staderne imidlertid regulære selvejer-ejendomme med fuldgyldig og tinglyst ejendomsret – fuldstændig som jord og bygninger, idet staten solgte alle staderne til fri ejendom i årene omkring 1860.

Fiskeri var det oprindelige

Ofte kategoriserer vi fiskeri på linie med landbrug, men det er egentlig forkert, for

fiskeriet er - i modsætning til landbrug - at betragte som et oprindeligt erhverv. Allerede de første jæger/samlere, som slog sig ned her, hentede også deres udbytte i havet. Da landbruget kom til, havde folk her på egnen allerede i årtusinder levet af, hvad Øresund kunne levere. Og bønderne langs kysten fortsatte for øvrigt med et sideløbende fiskeri langt op i tiden, for efterårets sæsonfiskeri efter især sild og ål forligedes ganske fint med datidens mere ekstensive land- og kvægbrug. Siden skiltes erhvervene – landbrugere og fiskere befandt sig ikke længere i samme båd og udviklede med tiden næsten to helt adskilte kulturer.

Det er denne lokale fiskerkultur, vi bliver introduceret til i Per Christiansens fiskerisamling på Flynderupgaard, selvom man nok må konstatere, at "Fiskerne" på Flyn-

derupgaard ikke gør meget væsen af sig. På museernes hjemmeside står der lakonisk: "I sidelængen fortæller en spændende udstilling om Øresundsfiskeriet". Der står væsentligt mere på hjemmesiden om det lille Tikøb Frysehøus - i betragtning af fiskeriets betydning for hele udviklingen langs Øresundskysten gennem århundreder et utroligt misforhold.

Og slår man op på det internet-baserede Helsingør Leksikon, er billedet det samme. Under kategorien "Fiskeri og kadrejeri" findes 4 små artikler. En om kaperførere fra Hornbæk, en anden om kadrejeri og endelig to om henholdsvis Skotterups reberbane og Snekkerstens tjærelad, begge dele absolut rosværdige initiativer fra den aktive Stejlepladsgruppe i Snekkersten/Skotterup. Men hvor ses museumsvejens udadvendte virksomhed omkring det lokale fiskeris udvikling og historie, som fiskerisamlingen ellers kunne være grundlaget for? Den er nærmest ikke eksisterende – Per Christiansens lille fine samling synes at være havnet i det, der i helt andre sammenhænge hedder "tålt ophold". Det er både synd og skam, at den ikke bliver brugt til noget mere...

Bønder og strandbyggere

Fiskestaderne er lidt et særkende for den nordligste del af Øresundskysten. Her lå de små fiskerlejer og klemte sig sammen nedenfor stenalderhavets skrænter, bebyggelser som var så beskedne i størrelse og bebyggelsesmæssig kvalitet, at de af Tikøb-præsten Peder Christensen i 1651 blot blev kaldt "strandbyggere". Betegnelsen var rimelig nok, for der var jo netop tale om huse/hytter liggende på kongens

forstrand, hvis beboere derfor også svarede deres årlige afgifter til kongen. Tilsvarende bortfæstede kongemagten de bedste fiskepladser langs kysten mod årlige afgifter – og her har vi utvivlsomt grundlaget for alle fiskestadernes opståen.

Der er flere indicier for en oprindelig forbindelse mellem de regulære landsbyer en kilometers penge inde i landet og fiskerbebyggelserne. Landbrugerne i de to smågårde på toppen af kystskrænten i Espergærde synes således at have haft ældgamle slægtsrelationer til bønderne i landsbyen Mørdrup, og noget tilsvarende ses i fiskerlejet Sletten længere sydpå. Navnet her er oprindelig Dageløkke Slette, og det vidner vel netop om en oprindelig tilknytning mellem bondelandsbyen inde i land og fiskerlejet. Vi må tro, at fiskerlejerne oprindelig er opstået som sæsonbebyggelser, udskilt fra de nærliggende landsbyer, foranlediget af middelalderens sæsonbetingede fiskeri efter sild og ål. Helt frem til 14-1500 tallet synes der ikke at have været tale om permanente bosættelser ved selve stranden – det var måske for risikabelt på grund af sørøvere/pirater. Men fra 1500-tallet har vi de første efterretninger om egentlige bebyggelser, der ganske hurtigt udviklede sig til de fiskerlejer, vi kender i dag.

Romantiseringen

Allerede i de ældste efterretninger, vi har fra 1500-tallet, fremtræder opdelingen af kysten i separate fiskestader som et fuldt udviklet system, der derfor må have aner endnu længere tilbage – og allerede her er det også ålefiskeriet, der er langt det vigtigste. Det er da også dette fiskeri, der

Maleren Anton Dorph var en af 1800-tallets flittige skildrere af fiskerlivet ved kysten. Hans maleri "Vindstille" fra den store vase/anløbsbro ved Espergærde er et romantisk modstykke til fiskernes ofte rå og barske virkelighed som det fremgår af billedet nedenfor.

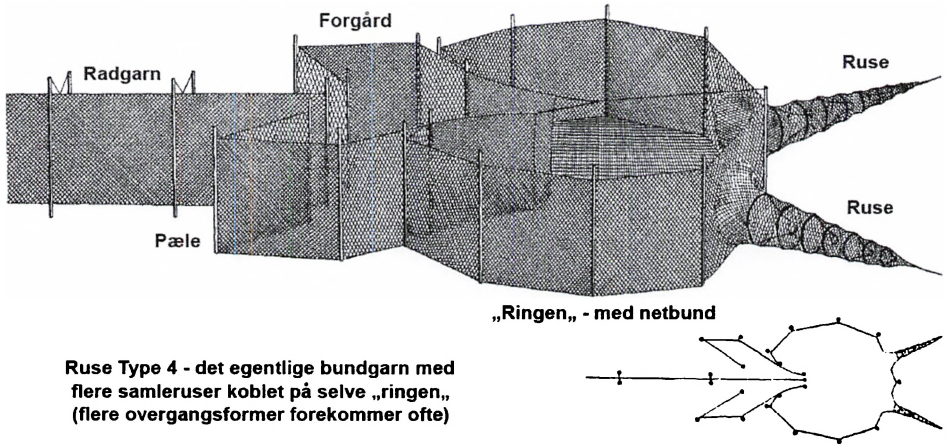
i de følgende århundreder kom til at sætte sit afgørende præg på hele kystområdet med omfattende anlæg af stejlepladser, bunker af oplagrede bundgarnspæle, små kolonier af sorttjærede skure og fiskere i konstant aktivitet omkring deres net og ruser.

Hvert år til Skt. Hans, når store dele af Espergærdes befolkning samles omkring bålet på Kirkestranden, kommer jeg til at tænke på, hvor anderledes alt så ud her for blot en generation siden. Jeg kan godt huske de store bunker af op mod 10 me-

ter lange bundgarnspæle, der fyldte godt op på Kirkestranden – og de sorttjærede ruser og radgarnene, der hang til tørre på stejlepælene på resten af området. Der var slet ikke plads til nutidens Skt. Hans-festligheder på Kirkestranden dengang...

Det er altså historie i dag – stejlepladserne ligger hen som tomme arealer, hvor dele af fiskernes tidligere inventar (reberbane, tjærelad, fiskerskure) i bedste fald står tilbage som signal om, at der engang foregik et ganske anderledes liv her.

Det billede, vi i øvrigt har af Øresunds-

Udviklingen af redskaber til blankålsfangsten kulminerede med bundgarnet, hvoraf der ofte blev sat flere i række på de enkelte fiskestader. Håndteringen af de store garn krævede flere mands arbejde og var medvirkende til, at der opstod bundgarnslag på de enkelte fiskestader.

fiskernes daglige tilværelse førhen, er i et vist omfang tegnet af de mange kunstnere, der op gennem 1800-tallets sidste halvdel fandt deres motiver her. Det er kunstnere som Anton Dorph, Carl Baagøe og Vilhelm Petersen, der hver især har skildret såvel fiskerlivet som datidens landskab og kysten. Vi ville ikke være disse skildringer foruden, men samtidig må vi nok i dag karakterisere denne beskrivelse af fiskerlivet ved Øresund som romantiseringer af en dagligdag, der ikke altid var helt så romantisk. De ældste fotografier viser os også et andet billede: Fiskerlivet var ofte både fattigt og slidsomt – og strandene var ikke de pæne, ryddelige rekreative områder, som vi kender i dag. Der var ofte rodet og beskidt, surt og koldt – og havet var altid en farlig arbejdsplads. Der var

heller ingen sikkerhed for fremtiden, for fiskene kunne jo blive væk, fortrække...

Det var nemlig det, der i sin tid var sket med silden. Vi kender en del til middelalderens sildefiskeri i Øresund – sildemarkederne ved Skanør og Falsterbo, hvorfra der sendtes saltsild til store dele af det katolske Europa til brug i fasteperioderne. Vi har samtidige beretninger om, at silden stod så tæt i Øresund, at den kunne fanges med hænderne. Det blev påstået, at hvis man stak en hellebard ned i vandet, så blev den stående, holdt oprejst af sildevrimlen. Men eventyret fik en ende; stimerne af høstsild trak gradvis andre steder hen – sildemarkederne døde ud – og reformationen øgede afstanden til de katolske faste-markeder! Silden skiftede status – og endte som en hjemlig befol-

nings hverdagsmad.

Men så var der da heldigvis stadigvæk ålene – og de fortsatte med at komme i utrolige mængder helt frem til vores egen tid. Ålefangsten kom simpelthen til at udgøre det helt væsentlige grundlag for fiskeriet langs vores del af Øresundskysten – og dermed for den 4-500 år lange historie om fiskestaderne langs kysten - indtil også ålen begyndte at forsvinde...

Ålens mysterier

Ål har altid vakt forundring: Ingen vidste, hvor de kom fra, hvor eller hvordan de formerede sig, for ingen så nogensinde ål med rogn – og det var først sent, man blev klar over sammenhængene – at alle europæiske ål gyder i Sargassohavet mellem Bermuda og Florida – mange tusinde kilometer herfra. Den opdagelse blev gjort af en dansk biolog, Johannes Smith, og resultatet blev publiceret så sent som i 1922 som resultat af mange års undersøgelser. Men endnu i dag er mange elementer i

ålens liv rene mysterier.

Det starter med glasål, som kommer hertil fra gydepladserne i det vestlige Atlanterhav. De små glasål er kun 60-70 mm. lange, når de når vore kyster, åer, bække og søer. Her vokser de sig større og forvandles til gulål, som hele året kan fanges ved krog-fiskeri. Først efter mange år gennemgår gulålene en markant forvandling til de såkaldte blankål – og det er dem, der derefter begynder trækket ud gennem farvandene mod gydepladserne i det vestlige Atlanterhav – 7.000 km. herfra. Og det sker på en one way-ticket: blankål vender aldrig tilbage. Hvordan de små ålelarver/glasål efterfølgende finder vej tværs over Atlanterhavet tilbage til Europa, er stadig et mysterium – måske ledes de på vej af Golfstrømmen.

Det er dette træk af blankål, der gør fiskeriet i Øresund så specielt, for alle ål fra store dele af det øvrige Norden, dele af Rusland, de baltiske lande og Central-europa skal ud gennem de danske bælt

En større blankåls-ruse hængt på stejler ved Snekkersten o. 1969. Længst tilbage i billedet ses rusens arme/radgarn, derefter de store bøjler og endelig den vidjeflettede kube, hvorfra ålene kunne tømmes ud ved røgtningen.

Humblebæk-fiskeren Georg Larsen med sin rekordål i 1918. Den vejede 31½ pund og var lige så lang, som han var høj.

– og Øresund ligger her som den helt afgørende "tragt" på vejen ud mod det åbne hav. Blankål kan ikke fanges på krog, for de tager ikke føde til sig under hele trækket. Hele trækket foregår i efterårsmånederne, og det var i det såkaldte "mørke", hvor månen ikke er på himlen, at fangsterne her i Øresund altid var bedst. Det skulle ikke bare være mørkt – vindretningen skulle også være den rigtige (fra øst) – og så måtte havet ikke være alt for

oprørt. Der var ganske enkelt mange ting, der kunne svigte...

Men når det ikke svigtede, havnede de i fiskernes ruser – i store mængder. 5-6000 t. på landsbasis blev den årlige fangst opgjort til, da fiskeriet toppede i første halvdel af 1900-tallet, men siden gik det ned ad bakke. I dag ligger fangsterne kun på omkring 10 procent af det tidligere niveau. Ålen er ved at blive en truet art!

Størrelsen på de ål, der fanges, er heller ikke, hvad den var. Fiskeren Georg Larsen fra Humlebæk hentede i 1918 en rekordstor ål op fra sit bundgarn: den vejede 31½ pund og var lige så lang, som han selv var høj... Fangsten bekræftes af et gammelt foto af Georg Larsen med rekordålen (ill. side 6)

De største fangster blev landet på de nordligste fiskestader, som på trods af, at de var mindst, også fra gammel tid var sat højest i skat (landgilde). Rekorden blev vist sat en nat i Espergærde, da der blev landet 5½ tons ål, fanget på et fiskestade i tre bundgarn. Men det var på de tider ikke usædvanligt med natlige udbytter på de enkelte fiskestader på 2-3-4.000 kg.

Eller som en af de sidste Skotterup-fiskere Axel Hansens nu 82-årige datter, Ketty Dalgaard, udtrykte det ved foredraget om fiskestaderne på Espergærde Bibliotek sidst i november: "Det var ålefiskeriet i løbet af de tre efterårsmåneder september, oktober og novembers "mørker", som fiskerfamilierne skulle leve af hele året." Sædvanligvis var det oktober-mørket, der gav det bedste udbytte, selvom det kunne svinge fra år til år. Det øvrige fiskeri, der fandt sted i årets resterende måneder, talte ikke meget i den store sammenhæng.

Bundgarnsfiskeri på Tornebuske Stade ud for Humlebæk i 1939. Fiskerne Georg Larsen, John Magnussen og Edmund Larsen, der på det tidspunkt alle var parthavere i fiskestadet, satte i alt fem af de store bundgarn på stedet.

Ålegårde, ruser og bundgarn

Andre steder i landet har man langt op mod vores tid kendt til specielle ålegårde i form af faste indretninger, der fra land var bygget ud i vandet som vidjeflettede forhindringer, der ledte de trækkende ål frem mod en kube eller ruse for enden. Kuben/rusen kunne ofte røgtes direkte fra en platform eller bro, der var en del af ålsgårds-konstruktionen. Vi har ikke egentligt kendskab til sådanne ålegårde fra vores område, men der er indicier, som tyder på, at det er sådan, ålefiskeriet i sin tid også kan være begyndt her. Vase er her på egnen som bekendt betegnelsen for de små sten- og pælebyggede anløbsbroer, som hele kysten var forsynet med

– men sprogligt er en vase det hassel- eller pilefletværk, som en sådan ålegård var opbygget af. Sådanne vidjeflettede fiskegærder er fundet arkæologisk flere steder ved Storebæltskysten, strækkende sig op til et par hundrede meter ud i vandet.

Også her i Øresund var det måske umagen værd at kigge efter tegn på egentlige ålegårde. Man skal blot være opmærksom på, at tegnene på havbunden kan skyldes så meget andet, såsom nedgravede klokledninger, spor efter motorbådssejlad m.v.

Blankålsrusen er ellers redskabet, som blev udviklet specielt til ålefangsten – med den vidjeflettede ålekube placeret for enden. Ofte blev de placeret flere i forlæn-

gelse af hinanden i en række ud fra land for at indfange ålene, når de kom trækken- de op langs kysten. Det falder naturligt at stille spørgsmålet, om blankålsrusen blev udviklet som den naturlige forlængelse af en egentlig ålegårds fangstområde?

Sideløbende udvikledes der større fangst- redskaber med lange radgarn, som ledte fiskene frem mod rusen, evt. gennem di- verse forgårde, såkaldte kalve m.v., som skulle forhindre ålene i at svømme ud af rusen igen.

Udviklingen kulminerede med det egentlige bundgarn, en større konstruk- tion, som der skulle flere mand til at ud- sætte og røgte – og det er formentlig bag- grunden for de bundgarnslag, som vi ser opstå langs kysten i tilknytning til de en- kelte fiskestader. Her finder vi sikkert også årsagen til, at de enkelte fiskestader med tiden blev splittet op i flere anparter: Der skulle ganske enkelt flere personer til for at udøve fiskeriet med de mere moderne redskaber.

Fiskestadernes ældste historie

På Helsingør købstads egne jorder var der – på strækningen fra Julebæk rundt om Kronborg ned til Kronborg Teglgaard – et mindre antal såkaldte magistrats- stader, der kendes tilbage til 1500-tallet ,og som i hvert fald fra 1600-tallet fun- gerede som aflønning af byens ledende embedsmænd. Nord for Kronborg kendes tre såkaldte borgmesterstader, fra Kron- borg og sydpå først endnu et borgmester- stade, derpå et byfogedstade nedenfor Flynderborg-banken (Trykkerdammen), et rådmandsstade ud for Bergmansdal og endelig det sidste borgmesterstade, der

sluttede ved Slibemøllebroen, hvor Kron- borg Teglgaards jorder begyndte.

Endnu i 1952 blev der fisket på fem af købstadens oprindeligt syv stader med 13 ruser og 12 bundgarn. Fangsten blev det år i alt på godt 21 tons ål.

Men ellers var det første store fiske- stade Kronborg Teglgaards Stade, som vi har kendskab til, at kongen gav bort som ejendom sidst i 1500-tallet. Teglværk og fiskestade hørte sammen helt frem til vor tid, fiskestadet altid bortlejet til lokale fi- skere. Også det såkaldte Klosterstade i det nuværende Snekkersten/Skotterup blev allerede bortgivet til Helsingør alminde- lige Hospital (Klosteret) i 1500-tallet og forblev i hospitalets eje helt frem til eks- propriationerne i 1961.

Tilsvarende ved vi, at der til Borupgaard allerede i 1560'erne hørte et bundgarns- stade, som forblev ved gården i hvert fald århundredet ud. Hvorvidt der er tale om det senere kendte Borup fiskestade, er ikke ganske klart.

Ved udarbejdelsen af markbøgerne forud for matrikuleringen i 1681 får vi på ny oplysning om flere af fiskestaderne. To ålestader var bortfæstet til gårdmændene Ebbe og Anders Pedersen i Espergærde. Fiskeren Niels Jensen i Espergærde havde også et ålestade i fæste, og det samme havde Niels Olsen på Søbæk Mølle. Her- udover nævnes to ålestader, der ligger øde, og som ikke har været i brug i mange år. I Tibberup er der i alt fire af landsbyens gårdmænd, der deles om brugen (og af- giften) af et enkelt ålestade.

Frem gennem de følgende århundreder fortæller bevarede fæstebreve og –proto- koller m.v. om, hvorledes fiskestaderne var

Vilhelm Petersens maleri "Partie af Fiskerlejet Sletten" fra 1836 viser tydeligt, hvorledes husene i de små fiskerlejer var opført betænkeligt tæt på stranden. Det har ikke været helt så idyllisk, som maleriet viser, når en vinterlig østenstorm rasede

fordelt blandt den lokale befolkning. Det fremgår ganske klart, at staderne knyttes til bestemte ejendomme og at fæstet på ejendom og fiskestade oftest går i arv i en og samme familie gennem generationer. Arvefæstet, der ellers som begreb knyttes til det sene 1700-tals landboreformer, var en realitet i daglig praksis længe inden...

Syd for de nævnte fiskestader, på den anden side af amtsgrænsen, lå fra gammel tid også et antal fiskestader, hvoraf det nordligste var Rungsted Stade – også kendt som Dinesens Stade (efter familien Dinesen på Rungstedlund). Staderne syd for amtsgrænsen var dog aldrig så betydningsfulde som de nordligere fiskestader

og var ikke omfattet af de stadeopmålinger, der blev sat i værk via Kronborg Amt. Betegnelsen Rungsted Stade synes i øvrigt at have dækket over flere separate stader med selvstændige navne, hvoraf det første var Sophieberg Stade. De to nabostader på hver sin side af den oprindelige amtsgrænse skulle således oprindeligt have haft samme navn.

Opmålingen af fiskestaderne

De 25 fiskestader på strækningen syd for Helsingør kender vi eksakt beliggenheden og udstrækningen af fra de opmålinger, der blev foretaget i løbet af 1800-tallet. Det startede med en beklagende konstatering

af, at kun fiskerne selv kendte fiskestadernes reelle udstrækning, markeret som de var af "mærkestene", der alene var lokalt kendt. Amtsforvalter Fasting blev derfor sat til at opmåle alle fiskestaderne i 1840. Opmålingen, som Fasting fik gennemført på en enkelt dag, blev gentaget i 1892 af Vilh. Grove på fiskeriinspektionsskibet "Hauch".

I mellemtiden var samtlige fiskestader overgået fra fæstegods under kronen til selveje, idet alle stader blev solgt (fortrinsvis til de hidtidige fæstere) i årene efter 1860. Salget af fiskestaderne var en konsekvens af enevældens afskaffelse - de nationalliberale politikere, der havde overtaget magten i 1849, ønskede at bortsælge alle de tidligere kongelige "domæner".

Grove anførte i sin opmåling, at (næsten) alle fiskestadernes udstrækning ud i vandet var bestemt af en sigtelinie til den højtliggende Glumsløv kirke syd for Helsingborg. Meget tyder dog på, at dette er Groves egen konklusion. Kysten har i sig selv en sådan halvmåneform, at vinkelrette linier fra kysten ud i Øresund næsten alle vil mødes i et punkt omkring Glumsløv kirke, som ellers kun kan skimtes herfra i godt vejr med god sigtbarhed.

Opmålingen i 1892 var foranlediget af den "Stadeejernes Fagforening", som var blevet oprettet få år forinden som en konsekvens af overgangen til selveje og som absolut ikke var nogen fagforening. Det var et regulært lav, der havde som hovedformål at værne om stadeejernes rettigheder i forhold til de (stadig flere) frie fiskere, der ikke havde nogle staderettigheder og som derfor ikke måtte fiske på stadeejernes områder (men gerne længere ude).

Det var også Stadeejernes Fagforening, der tog initiativet til opsætningen af de stadesten, som vi kender i dag. De blev bestilt leveret fra Krogerup Gods og opsat i 1906-1907 til afløsning af de oprindelige "mærkesten", så de er ikke meget mere end 100 år gamle.

Det fremgår med al tydelighed af oversigten over fiskestaderne, at mens hovedparten af de oprindelige fiskestadesten er bevaret i den nuværende Helsingør kommune, er det absolut modsatte tilfældet i Fredensborg kommune syd herfor. Her findes i realiteten i dag kun stadestenen FS17 midt i Gl. Humlebæk-bebyggelsen samt den oprindelige mærkesten ved nordenden af Svalegab-stadet. Der kendes dog også foto af en stadesten af ældre type ved Svalegab-stadet samt foto af den forsvundne stadesten ud for Nivågård (FS24).

Alle de bevarede fiskestadesten i Helsingør kommune (bortset fra en enkelt, nemlig FS12 centralt i Espergærde), er inden for det seneste års tid blevet opmålet, så inskriptionerne nu fremtræder klart. Ligeledes er der omkring flere af stenene lagt en dekorativ brolægning, som er med til at signalere, at stenen har en historie at fortælle...

Usikkerheden om fortiden

Men den nu kendte udstrækning af fiskestaderne er måske slet ikke oprindelig. Der er flere ting, som antyder en ganske anderledes nummerering af staderne samt måske også helt andre afgrænsninger. Mest signifikant er to stadesten, der står ved selve Egebækkens udløb på grænsen mellem Skotterup og Espergærde (de

De to sten i haveanlægget ved Egebækkens udløb med inskriptionen BS, årstallet 1791 og numrene 11010 og 11011 samt en tilsvarende sten fra Helsingør med nummeret 1109 (nu på Flynderupgaard) fortæller måske en historie om fiskestaderne, der rækker længere tilbage end 1800-tallets opmålinger.

står i haven til ejendommen Gl. Strandvej 133 - "Villa Glittre"). Stenene bærer begge indskriften BS og årstallet 1791 samt en nummerering (11010 og 11011). Stenene modsvares af en tilsvarende sten, der skal have stået ved ejendommen Stengade 58 i Helsingør, og som ligeledes bærer påskriften BS 1791 samt nummeret 1109. Denne sten opbevares i dag af Helsingørs museer på Flynderupgaard. Det vides imidlertid ikke, om de to sten ved Egebækken altid har stået på dette sted eller er ført hertil senere som indslag i et romantisk haveanlæg, der blev anlagt omkring Egebæk-udløbet. I realiteten er det slet ikke sikkert, at BS står for "BundgarnsStade" – det er alene en formodning, indtil mere er bevist.

Det står imidlertid fast, at Lokkerup-stadet (nuv. stade nr. 7) i ældre adkomstdokumenter betegnes som fiskestade nr. 4,

og at kortet over Espergærde fiskerleje fra 1794 betegner det nuværende stade nr. 11 (Jens Hansens Stade) som Skotterup Stade No. 7. Endelig skal det nævnes, at der ved stranden i Snekkersten ud for Snekkersten Stationsvej ligger en stor sten med påskriften C5 (Christian 5.) og årstallet 1682. Det er dog ikke sikkert, at denne sten har noget med fiskestaderne at gøre, men måske snarere med ejendommen Kongens Fiskerbod (eller blot Fiskerboden), der i sin tid lå netop her. Denne ejendom, der i sin tid udgjorde sit eget lille ejerlav, var i en lang periode også ejet af Krogerup Gods, men i dag opfattes den blot som en del af den langstrakte Snekkersten-bebyggelse.

Hvad ejerlisterne fortæller...

I forbindelse med gennemgangen af materialet omkring de lokale fiskestader har

jeg udarbejdet ejerlister for de enkelte stader for hele selvejerperioden fra o. 1860 og frem til ekspropriationerne 1961 samt oversigter over fæstere for den foregående periode i det omfang, det sidste har kunnet lade sig gøre. Af disse lister fremgår det tydeligt, at der var god grund til de "frie" fiskeres kritik af hele fiskestadekonstruktionen. For det er tydeligt, at det var et beskedent antal familier, der "sad på flæsket" i og med, at de ejede stort set alle anparterne i de forskellige stader. Det drejer sig om stadig kendte familienavne i lokalområdet som bl.a. Johannessen/Johansen, Børgesen, Jonassen, Willumsen og Hellesen.

Samtidig bemærker man, at det helt op mod vores egen tid ofte var enker, der var de officielle ejere af fiskestade-parterne – en måde at forsørge sig selv på efter mandens bortgang. Et godt eksempel er Eiderkilde Stade i Espergærde, hvor to fiskerenker – der i øvrigt også hver især havde andre stadeparter - gennem en længere årrække deltes om ejerskabet helt frem til ekspropriationerne i 1961.

Endnu en ting der falder i øjnene ved gennemgangen af de ældre registre med oplysninger om tinglyste ejerskifter, er tinglysningsdommerens og retsskriverens ofte helt åbenbare usikkerhed om, hvad det nu egentlig var, der blev handlet. Det skyldes to ting: at der i sagens natur ikke kunne foreligge et egentligt skødekort med tilhørende skelpæle m.v. - og ikke mindst den omstændighed, at fiskestaderne med tiden blev splittet op i stadig mindre parter, der tit og ofte ret uoverskueligt skiftede hænder indenfor en og samme familiekreds bl.a. som følge af tilknyttede

forkøbs-rettigheder m.v.

Ind imellem er resultatet direkte fejl i tinglysningsoplysningerne... Sidst i 1880'erne måtte tinglysningsdommeren således rekvirere materiale fra landsarkivet om Guldkande-stadet i Snekkersten for at få fastslået, hvem der egentlig ejede de forskellige fiskestade-andele. Og for Skyttestadet i Skotterup kan man konstatere, at en fjerdedel af hele stadet synes at forsvinde sporløst – måske som et resultat af, at fiskeren Julius Sophus Johannessen havde interesser i så mange af fiskestaderne, at familien (og han selv) til sidst havde mistet overblikket, så en anpart simpelt hen blev overset ved boopgørelsen.

Søbæk Stade og Eiderkilde Stade i Espergærde/Mørdrup/Tibberup blandes godt og grundigt sammen – måske foranlediget af, at gårdmand Jørgen Andersen i Espergærde med korte mellemrum købte begge stader af Krogerup – og efterfølgende videresolgte dem i flere parter.

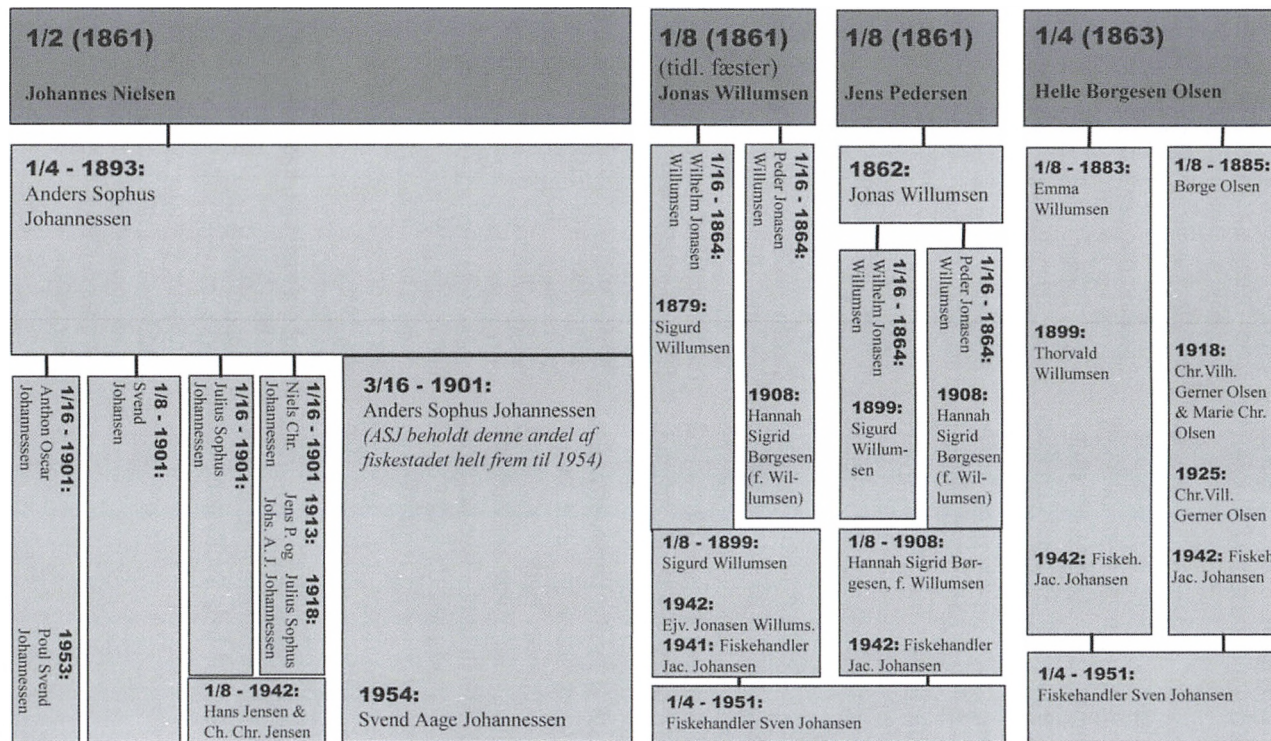
Og for Tornebuske-stadet i Humlebæk anfører retsskriveren så sent som 1940 om fisker Edmund Larsen, at han "ejer herefter 7/12 af hele stadet". Men der er fejl i regnestykket – det korrekte tal er $8/12 = 2/3$, idet den anden parthaver i stadet, Georg Larsen, har den sidste tredjedel. Men fejltagelsen er forståelig – i årene inden er der handlet større og mindre anparter i stadet på kryds og tværs...

Bo Stade (som var et af de bedste fiskestader) i Snekkersten er med hensyn til opsplittning så absolut det mest komplicerede – og det gælder om at holde tungen lige i munden, når man bevæger sig gennem handelerne med diverse tolvte- og sekstendedele af hele stadet. Men her er

Bo Fiskestade

Fiskestadet blev solgt af staten i fem parter i 1861-63.

(BoStade.ai)

----- 1961: Ekspropriation ved lov nr. 178 af 23.7. 1956 -----

Denne grafiske gengivelse af ejerforholdene på Bo Stade i Snekkersten gennem de 100 år, fiskestadet var privat ejendom, giver et godt indtryk af, hvor mange små anparter, staderne gennem tiden kunne blive opdelt i. (Grafik: Kresten Tommerup).

der godt styr på tingene – ikke en eneste anpart synes på noget tidspunkt ”bogført” forkert.

Det er interessant at sammenholde navnene på fæstere og ejere af fiskestadeandelene gennem tiden med en oversigt over efterkommerne af 1600-tallets indehaver af den oprindelige Snekkersten Kro, Gunder Mickelsen, som er udarbejdet af Gerner Johannessen i Snekkersten 2010. Uden at have ført regulær statistik vil jeg anslå, at rundt regnet halvdelen af alle årenes fæstere/ejere helt frem til fiskestadernes afvikling 1961 findes i denne slægts-oversigt. Det er vist et godt udtryk for, hvor effektivt det hele tiden lykkedes at bevare fiskestaderne på de samme få familiers hænder – indtil det seneste halv-århundredes befolkningsekspllosion på Sydvestkysten også overskyllede den århundredgamle lokale fiskerkultur.

Det giver også et særligt perspektiv i det forhold, at Espergærdes to sidste bundgarnsfiskere, brødrene Henry og Aage Petersen, der først standsede aktiviteterne i 1980, netop ikke tilhørte disse oprindelige familier. I lighed med de fleste af de mange indbyggere i det Espergærde, der bredte sig stadig længere ind i landet i disse år, var de tilflyttere udefra, kommet hertil fra Kalundborg-egnen. De to fiskere så selv en slags skæbnens ironi i, at det var dem, der som tilflyttere kom til at afslutte bundgarns-æraen på hele Sydvestkysten.

Kilder og litteratur:

- Kjeld Damgaard: Mennesker og huse langs Strandvejen i Skotterup. 2006.
- Kjeld Damgaard: Mennesker og huse langs Strandvejen i Snekkersten. 2009.
- Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder. Div. opslagsord vedr. fiskeri m.v.
- Georg Larsen: Strandvejens fiskestade-sten. Kronik i Frederiksborg Amts Avis 7.8. 1969.
- Georg Larsen: Fiskestader og fiskestadesten. I FAHS-årbog 1970 (s.77-106).
- Lars Bjørn Madsen: En beskrivelse af Tikøb Sogn i året 1681. 1997.
- Birger Mikkelsen: Espergærde – et fiskerlejes historie. 1980 og 1994.
- Birger Mikkelsen: Fiskerne – fra Kronborg Hage til Sletten. 1986.
- Kristen Møller: Danske ålegårde og andre fiskegårde. 1953.
- Protokol over samtlige Fiskestader i Cronborg Distrikt, forfattet i Overensstemmelse med det Kongelige Rentekammers Ordre af 19. Oktober 1839. 1840 (Kopi af amtsforvalter Fastings opmåling af fiskestaderne).
- Fortegnelse over Fiskestaderne i Øresund fra Helsingør Byskjel til Sofienberg, efter Maaling, foretaget fra Fiskeriinspektionsfartøjet ”Hauch”. Trykt i Helsingør 1892.
- Betænkning ang. afløsning af retten til fiskeri med ålegårde og andre særlige rettigheder til fiskeri på søterritoriet. Udg. af den af fiskeriministeriet under 24. jan. 1952 nedsatte kommission. 1955.
- Fiskeriloven.
- Kronborg østre birk, Realregistre for Tikøb sogn ca. 1849-1910.
- Kronborg østre birk, Realregister nr. 11 ca. 1900-1940 (vedr. Fiskestader).
- Tingbogsoplysninger vedr. fiskestaderne i Øresund frem til ekspropriationerne 1961.
- Gerner Johannessen: Gunder Michelsen 1650, (Slægtstavler over Snekkersten-Skotterup familier, 2010)

Fiskestader & fiskestadesten

ØRESUND

Oversigt over fiskestaderne

Her følger en oversigt over de enkelte fiskestadens navne og beliggenhed – og med angivelse af, hvor eventuelle fiskestadesten stadig kan ses. Staderne er alle indtegnet på det tilhørende kort, hvoraf det tydeligt fremgår, at staderne er mindst i udstrækning og samtidig ligger markant tættest umiddelbart syd for Helsingørs oprindelige byskel.

Helsingør købstads fiskestader – magistratsstaderne - var ikke omfattet af stadsopmålingerne i 1840 og 1892, idet de var byens ejendom og ikke oprindeligt krongods. De opmålte stader syd herfor var derfor følgende:

1). **Kronborg Teglgårds Stade** – fra Slibemøllebækken i nord skellet mellem Helsingør købstads jorder og Kronborg Teglgårds jorder (Sdr. Strandvej 66, Helsingør), til Skelbækken i syd (Strandvej 112, Snekkersten).. Der er ikke oplysninger om, at der nogensinde har været opsat fiskestadesten til markering, hvilket måske også har været unødvendigt, fordi de to bækudløb i sin tid har været helt indiskutable afgrænsninger. Ved den nordlige grænse står dog på vestsiden af vejen en større sten, der oprindeligt kan have tjent som mærkesten. Fiskestadet har en total længde på 803 meter (1279 alen iflg. Groves opmåling 1892).

2). **Skelbæk Stade** – fra Skelbækkens udløb i nord (Strandvej 112, Snekkersten, den gamle grænse mellem Helsingør købstads jorder og Tikøb sogn, deraf navnet) til Strandvej 144, Snekkersten, i syd lidt syd for "Kystens Perle". Fiskestadet synes i ældre tid altid at have haft tilknytning til Snekkersten Kro, både før og efter flytningen af kroen. Ingen fiskestadesten ved stadsgrænsen i nord (se ovenfor). Fiskestadet har en total længde på 369 m. (588 alen).

3). **Vedbo Stade (Vebo/Velbo)** – fra Strandvej 144, Snekkersten, i nord til Strandvej 176, Snekkersten, i syd. Stadestenen **FS3** er indsat i en lav stenmur helt ud mod fortovet til ejendommen Strandvej 144. Fiskestadet har en total længde på 253 m. (404 alen).

4). **Guldkande Stade** – fra Strandvejen 176, Snekkersten, i nord til Snekkersten Stationsvej i syd. Stadestenen FS4 skal være indmuret i trappestenen til ejendommen Strandvejen 144 (frisørforretning), men stenen er ikke synlig. Det gamle navn, hvis oprindelse er ukendt, gik med tiden af brug, hvorefter stadet blot blev betegnet som fiskestadet mellem Vedbo og Bo stade. Fiskestadet har en total længde på 353 m. (563 alen).

5). **Bo Stade** – fra Snekkersten Stationsvej til Strandvejen 230, Snekkersten, i syd (ved Skotterup Kro). Ved Snekkersten Stationsvej findes i dag ingen stadesten, men tidligere har der i hækken på hjørnet af Strandvejen og Stationsvej stået en større sten, der oprindeligt kan have fungeret som mærkesten. Stadets navn kan have forbindelse med ejendommen Kongens Fiskerbod (ell. blot Boden), der i sin tid omfattede arealet mellem Snekkersten Stationsvej og Skotterup. Fiskestadet har en total længde på 343 m. (547 alen).

6). **Kloster Stade** – fra Strandvejen 230, Snekkersten, i nord til Strandvejen 248, Skotterup, i syd (ved "Lokkeruphus"). Fi-

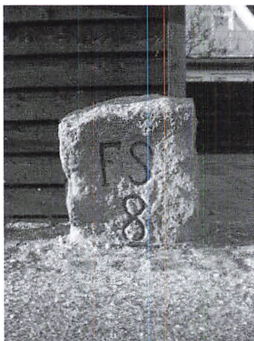
skestadestenen **FS6** har tidligere stået på østsiden af Strandvejen overfor Strandvejen 230, men ved besigtigelse november d.a. kunne stenen ikke erkendes. Fiskestadet blev overdraget til Helsingørs Hospital (klosteret) af Frederik II i 1582, og det var i hele klosterets ejertid lejet ud til lokale fiskere. Fiskestadet har en total længde på 289 m. (462 alen).

7). **Lokkerup Stade** – fra Strandvejen 248, Skotterup, til Strandvejen 260A, Skotterup. I nord ses det bedste eksempel på stadeskel med både formærke nede ved stranden og bagmærke (stenen **FS7**) på østsiden af Strandvejen overfor Lokkeruphus. Stenen var på et tidspunkt flyttet et stykke væk fra den oprindelige placering, men er siden flyttet tilbage til den oprindelige plads. Her kan man tydeligt fornemme sigtelinien ud over Øresund, pegende mod højdedraget med Glumsløv kirke ovre på svenskesiden. Fiskestadet har en total længde på 341 m. (544 alen).

8). **Børge Larsens Stade (Borup Stade)** – fra Strandvejen 260A, Skotterup, i nord til Strandvejen 127, Skotterup. Fiskestadestenen **FS8** står i fortovet ud for Strandve-

jen 260A. Fiskestadet må efter navnet at dømme tidligere have hørt til Borupgaard, og vi ved fra ældre dokumenter også, at Borupgaard fra 1560'erne havde et tilhø

rende bundgarnsstade. Siden fik stadet navn efter fiskeren Børge Larsen, der boede i det stadig eksisterende "Jens Linds Hus" i Skotterup (Strandvejen 81), og hvis familie havde stadet i fæste i flere generationer. Fiskestadet har en total længde på 424 m. (677 alen).

9). **Egebæks Stade** – fra Strandvejen 127, Skotterup, i nord til Strandvejen 320, Espergærde. Stadet har formentlig tidligere hørt til den i dag forsvundne bebyggelse Egebæk (hvorfra Egebæksvang har sit navn). Fiskestadestenen **FS9** står ved

lågen til ejendommen Strandvejen 127 (på østsiden af vejen). Fiskestadet har en total længde på 343 m. (547 alen).

10). **Skytte Stade** – fra Strandvejen 320, Espergærde, i nord til Strandvejen 340, Espergærde, i syd. Fiskestadestenen **FS10** har tidligere stået ved Strandvejen 320, men skal være "gået under jorden" i forbindelse med opførelse af ejendommens garage. Et stålør ved stranden med FS-markering og nummer skal have tjent som formærke og en stor eg i skovkanten som bagmærke. Fiskestadet har en total længde på 397 m. (632 alen).

11). **Jens Hansens Stade (Skotterup Stade?)** – fra Strandvejen 340, Espergærde, i nord til Strandvejen 368, Espergærde, i syd. Fiskestadestenen **FS11** står markant direkte i indkørslen til Strandvejen 340. Stadet har navn efter fiskeren Jens Hansen, der havde stadet i fæste hele sit voksenliv og som boede i det nordligste af Espergærdes oprindelige fiskerhuse på hjørnet af Strandvejen og Ved Havnen. Han døde i 1772, 90 år gammel, men familien fortsatte med at have såvel hus som stade i fæste. På det ældste kort over Espergærde – fra 1794 – betegnes stadet

imidlertid som Skotterup Fiskestade No. 7. Fiskestadet har en total længde på 291 m. (464 alen).

12). **Wasse Stade** – fra Strandvejen 368, Espergærde, i nord til Strandvejen 390, Espergærde, i syd. Wasse Stade var som de efterfølgende fem fiskestader ikke kongeligt domæne, men hørte under Krogerup Gods. Krogerup solgte først Wasse Stade i 1908. Stadestenen **FS12** står indmuret i stensætningen mod fortovet til Strandvejen 368, tæt på hjørnet til Strandvangsvej. Fiskestadet har en total længde på 400 m. (637 alen).

13). **Eiderkilde Stade (Skomager Stade)** – fra Strandvejen 390, Espergærde, i nord til Strandvejen 408, Tibberup, i syd.

Stadet kaldes i ældre tid også Ellekilde eller Ederkilde samt Skomager Stade. Krogerup solgte 1803 staden til gårdmand Jørgen Andersen i Espergærde. Kildenavnet er ikke kendt på anden vis. Fiskestaden **FS13** står i fortovet ved havemuren til ejendommen Strandvejen 390 (umiddelbart nord for Stokholmsvej). Fiskestadet har en total længde på 327 m. (521 alen).

14). **Søbæk Stade** – fra Strandvejen 408, Espergærde, i nord til Gl. Strandvej 207/209, Espergærde, i syd. Krogerup solgte 1803 også dette stade til gårdmand Jørgen Andersen i Espergærde. Stadets navn giver anledning til en vis forundring, idet det ikke har nogen umiddelbar tilknytning til den lidt nordligere liggende Søbæk. Eventuelt kan det have den forklaring, at det var dette fiskestade, der oprindeligt hørte til den gamle Søbæk Vandmølle ved den nuværende Stokholmsvej i Mørdrup/Espergærde. Stadestenen **FS14** står i det lave stengærde til ejendommen Strandvejen 408, lidt nord for Tibberup Mølle. Fiskestadet har en total længde på 405 m. (645 alen).

15). **Tibberup Stade** – fra Gl. Strandvej 207/209, Tibberup, i nord til Gl. Strandvej 448, Tibberup, i syd (nær skellet mellem Helsingør og Fredensborg kommuner, overfor "Villa Narva"). Tibberup fiskestade og de to sydligere stader Fløjterup og Hundekilde stader blev bibeholdt under Krogerup frem til godsets endelige opløsning i 1942. Fiskestadestenen FS15 har tidligere stået som markering af stadets nordlige grænse, men stenen er i dag forsvundet. Fiskestadet har en total længde på 608 m. (968 alen).

16). **Fløjterup Stade** – fra Gl. Strandvej 448, Tibberup (oprindelig grænsen mellem Tikøb og Asminderød sogne), i nord til Gl. Strandvej 20, Gl. Humlebæk. Stadestenen **FS16** står foran stengærdet til ejendommen Gl. Strandvej 448. Stadet har navn efter gården Fløjterup, der lå ovenfor kystskrænten frem til gårdens nedlæggelse i 1600-tallet, hvorefter jorderne indgik under Krogerup. Langt op i tiden havde området i Krogerups jordebøger betegnelsen Fløjterup Mark. Fiskestadet hørte under Krogerup Gods frem til godsets opløsning 1942. Fiskestadet har en total længde på 370 m. (589 alen).

17). **Hundekilde Stade** – fra Gl. Strandvej 20, Humlebæk, i syd til det sydøstlige hjørne af haven til "Louisiana", Gl. Strand

vej i Humlebæk. Stadestenen **FS17** står i det nordøstlige hjørne af haven til ejendommen Gl. Strandvej 20, Humlebæk, tæt op til stakittet. Inskriptionen vender mod stakittet og kan kun vanskeligt ses. Navnets oprindelse er ukendt – Hundekilden kendes umiddelbart ikke fra andre kilder. Fiskestadet, der hørte under Krogerup indtil 1942, har en total længde på 653 m. (1.040 alen).

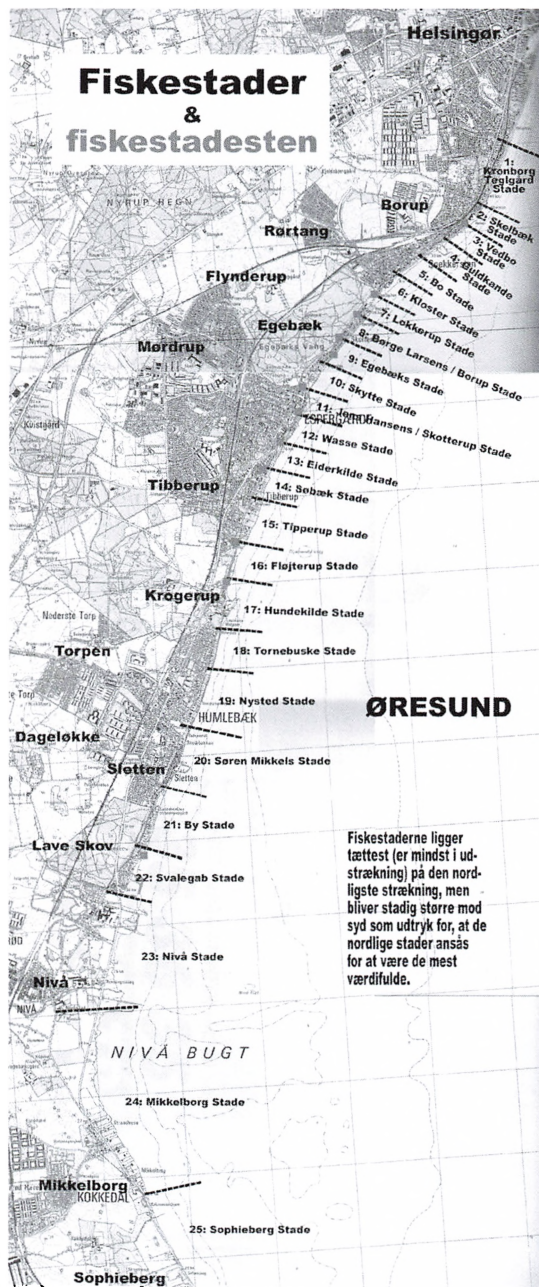
18). **Tornebuske Stade** – fra det sydøstlige hjørne af haven til "Louisiana", Gl. Strandvej i Humlebæk, i nord til ejendommen "Lille Krogerup", Gl. Strandvej 45, Humlebæk, i syd. Fiskestadestenen FS18 har tidligere stået ved stadegrænsen i nord, men den synes i dag forsvundet, formentlig i forbindelse med de seneste udvidelser af "Louisiana"s museumskompleks. Navnets oprindelse er i øvrigt ganske ukendt. Tornebuske-stadet og de syd herfor liggende stader var alle kongeligt krongods frem til statens salg af staderne omkring 1860. Fiskestadet har en total længde på 653 m. (1.040 alen).

19). **Nysted Stade** – fra "Lille Krogerup", Gl. Strandvej 45, Humlebæk, i nord til Gl. Strandvej 130, Humlebæk, i syd. Stadestenen FS19 har tidligere stået ud for ejendommen "Lille Krogerup", men den er i dag forsvundet. Fiskestadet har en total længde på 726 m. (1.156 alen).

20). **Søren Mikkel's Stade** – fra Gl. Strandvej 130, Humlebæk, i nord til stejlepladsen syd for "Slettenhus", Gl. Strandvej 163, Humlebæk, i syd. Stadestenen FS20 har tidligere kunnet ses ved hækken til ejendommen Gl. Strandvej 130 i Humlebæk, men stenen er i dag forsvundet. Fiskestadet, der har sit navn efter en lokal fisker, har en total længde på 747 m. (1.190 alen).

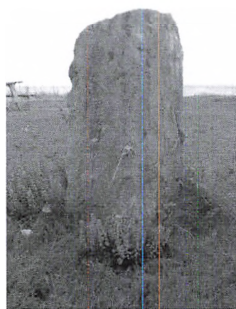
21). **By Stade** – fra stejlepladsen syd for ejendommen "Slettenhus", Gl. Strandvej 163, Humlebæk/Sletten, i nord til Gl. Strandvej 300, Sletten, i syd. Stadestenen FS21 har tidligere stået mellem vejen og stejlepladsen ved Gl. Strandvej 163, men stenen er i dag forsvundet. Fiskestadet har en total længde på 816 m. (1.300 alen).

22). **Svalegab Stade** – fra Gl. Strandvej 300, Sletten, i nord til Nødebækkens udløb ved den sydligste ende af Lave Skov. Ved stadergrænsen i nord kendes ingen FS-sten, men på strandgrunden til ejendommen Gl. Strandvej 300 står stadig en af de store gamle mærkestenen, som også omtales af Grove i 1892, dog uden

Fiskestaderne ligger tættest (er mindst i udstrækning) på den nordligste strækning, men bliver stadig større mod syd som udtryk for, at de nordlige stader ansås for at være de mest værdifulde.

nogen form for inskription. Stadenavnets oprindelse/betydning er ukendt.

Fiskestadet har en total længde på 448 m. (714 alen).

23). **Nivaa Stade** – fra Nøddebækkens udløb i Øresund (skellet mellem Asminderød og Karlebo sogne) ved den sydlige ende af Lave Skov i nord til Nivaagaards Malerisamling i syd. Ved den nordlige stadergrænse kendes ingen stadesten, og en sådan har måske heller ikke været nødvendig, fordi bækudløbet/sognegrænsen har været en indiskutabel grænse. Grove oplyser 1892 ingen længde på dette stade.

24). **Mikkelborg Stade** – fra Nivaagaards Malerisamling, Nivaa i nord til Mikkelborg i syd, hvor Strandvejen svinger væk fra

kysten. Stadestenen **FS24** stod tidligere ved østsiden af vejen omtrent ud for Nivaagaards Malerisamling, men stenen kunne ikke genfindes ved besigtigelse i november d.a. Fiskestadet har en total længde på 2.310 m. (3.680 alen).

25). **Sophieberg Stade** – fra Mikkelborg, hvor Strandvejen svinger væk fra kysten i nord. Stadets sydlige grænse er midt for Sophienberg Slots facade. Der er intet kendskab til en stadesten ved grænsen i nord. Fiskestadet har en total længde på 1.067 m. (1.700 alen).

Syd for de 25 nævnte fiskestader, på den anden side af amtsgrænsen, lå et antal mindre betydningsfulde stader, hvoraf det nordligste var **Rungsted Stade** – også kendt som Dinesens Stade (efter familien Dinesen på Rungstedlund).

*Foto af bundgarn
hængt til tørre på
stejlebakken ved
Babyloneskoven i
Humlebæk*

Espergærde og Mørdrups udvikling fra ca. 1950 til ca. 2010

Vi bringer her tredje og sidste afsnit om Espergærdes byhistoriske udvikling fortalt af arkitekt Jan Arnt. I de 2 foregående numre af Egebækken har der været fokus på den afgørende byudvikling af 3 små lokalsamfund til en samlet bymæssig bebyggelse i perioden fra ca. 1950 til 1970.

I dette afsluttende afsnit beskrives udviklingen fra midten af 1960'erne og frem til i dag med fokus på udbygningen af Espergærde Center med butikker, bibliotek, posthus, institutioner og kirke. Da næsten alle bygningerne er tegnet af arkitekt Per Christiansen, kan det ikke undgås, at hans betydning for byens udvikling vil blive omtalt.

Artiklen afsluttes med en vurdering af, om Espergærde blev en by eller ej.

En arkitekt og en bys udvikling

Af Jan Arnt Arkitekt MAA

Masterplanen for Den hvide By 1961 - 1984

Per Christiansen (1919-2002) startede som arkitekt omkring 1950 og havde allerede efter det første årti markeret sig som "byens arkitekt". Omkring 1960 begyndte han sammen med arkitekt Peer Bruun planlægningen af den "hvide by med de røde tage", der startede med kædehusene og etagehusene langs Søndermarken og fortsatte med butikscener og en løbende udbygning af dette, så Espergærde fik et nyt centrum vest for Kystbanen, hvor centrum tidligere havde ligget ved havnen.

Det er også de 2 unge arkitekter Peer Bruun og Per Christiansen, der får lov til at udforme masterplanen for hele den centrale bydel i det nye Espergærde. En byplanopgave mange unge arkitekter ville give deres højre arm for. Masterplanen for Espergærde er udviklet efter de boligidealer, der var startet i mellemkrigsårene, hvor man tæt ved stationer skabte nye planetbyer i en ring om storbyerne. Disse planetbyer blev oftest planlagt med et butiks og servicecenter tæt på infrastrukturen og med fritliggende boligblokke eller egentlige havebyer omkring. Ligesom erhverv blev adskilt fra boligene, hvor man tidligere havde blandet boliger og erhverv.

Indgang fra hovedstien til Vester Torv, der blev opført 1964.

Kirkens genbrugsbutik ses til venstre.

Espergærde Center (Vester Torv 1964 og Øster Torv 1967)

Centeret udgør den østligste del af "Den hvide By" og hed oprindeligt "Søbækgaard Centeret", da centeret jo lå på Søbækgaards jorder, der igen lå i Mørdrup og slet ikke i Espergærde. På grund af markedsføring og postnummer, blev navnet dog siden ændret, så det bedre appellerede til vores fælles "snob"-effekt ved at bo og handle i den halvmondæne kystby Espergærde.

Byggeriet startede i 1963 med Per Christiansen som arkitekt og landsretssagfører Husted Andersen som bygherre. Første fase var på 1600 m² og bestod af det, som vi i dag kalder Vester Torv og var færdigt lige før julehandlen i 1964. Butikkerne blev udlejet, inden byggeriet var afsluttet og blev fra starten en pæn succes. De færreste kan

i dag næppe huske, at der i første fase oprindeligt også skulle have været et kollektivt højhus på 8 etager. I sidste øjeblik blev det dog udsat og senere som bekendt helt fjernet fra projektet. En interessant tanke at tænke på, hvordan resten af centeret var blevet, såfremt man havde opført højhuset i den første fase.

Anden fase startede få år senere med byggeriet af Øster Torv og det smalle stræde mellem de 2 torve og stod færdigt i 1967. På Øster Torv fik en af bygningerne en ekstra etage, hvilket arkitektonisk giver centeret lidt pondus, og hvor i øvrigt den tidligere omtalte restaurant "De tre Sild" lå. Det vil føre for vidt her at komme ind på de mange butikker, der har været i årenes løb, men nogle få skal bare nævnes. Tærsebøl Isenkram nu Imerco, Berings tøj butikker, Espergærde Vinhandel, Frederiksens Favør nu

Super Best samt den hedengangne slagtermester J. Jensen, der havde et skilt: "Her sælges pølser med rigtigt kød i", hvilket supermarkederne nok ikke blev begejstrede for.

Nørre Torv 1980'erne og overdækning

Det viste sig hurtigt, at centeret havde kundegrundlaget i orden, hvorfor man allerede omkring 1970 begyndte planlægning af en 3. etape, der skulle ligge nord for det eksisterende, hvorfor det hurtigt blev døbt Nørre Torv. På grund af højdeforskellen på et par meter kom der en del forskellige skitseforslag fra arkitektens side. Første del af Nørre Torv stod dog allerede færdigt i 1976 - nemlig den del, der omfatter Irma, Den danske Bank og tre små forretninger mod vest. Mod øst var der de næste 8-10 år faktisk kun en interimistisk væg langs betonrampen.

Den egentlige årsag til, at Nørre Torv først stod færdigt små 10 år senere, var en række modsat rettede interesser blandt andet mellem postvæsenet og biblioteksvæsenet. Men færdigt blev det og huser i dag blandt andet Danske Bank, Flügger farvehandel, frisørforretning, tøjbutikker og café ud til selve torvet og den store Irma bygning mod nord og med sin eget lille forareal. Et offentligt toilet blev der også plads til i smøgen, inden man kommer op til selve Nørre Torv. Niveauforskellen på et par meter er løst med den lidt ucharmerende betonrampe. Mere heldig har arkitekterne været med den brede vinkelformede betontrappe, der skaber en slags amfirum, hvilket da også jævnlige bliver brugt til små teaterforestillinger og anden underholdning.

Nørre Torv er det eneste af de 3 torve, der er overdækket med glas. Det

Vester Torv - opført i 1964 - er altid farverig med blomster og frugt.

Øster Torv opført 1967. Her fra en modeopvisning i 2011.

Det var i den høje bygning at den legendariske restaurant "De 3 Sild" lå. Navnet var en henvisning til bebyggelsens 3 bagmænd (Berning, Deichmann og Christiansen), og så med en henvisning til, at Espergærde var et gammelt fiskerleje, hvor man fortrinsvis havde fanget sild.

fungerer udmærket, og især Café Nissens gæster (nu Café MarcOmo) nyder godt af overdækningen, da rygerne kan sidde "udendørs" og få en smøg efter maden eller til kaffen. Flere gange har det været på tale at overdække de 2 andre torvepladser, hvilket første gang blev afvist af politikerne i 1986. Dette hindrede dog ikke centerforeningen i at sende en ny ansøgning ind i forbindelse med centerets 25 års jubilæum (1989). Den daværende formand Bent Christensen begrundede ansøgningen med, at da det danske vejr var lunefuldt, ville det for kunderne være en stor fordel med en overdækning. Men kunderne ønskede slet ikke overdækning, og mange protesterede mod at blive lukket inde.

I 1994 startede hele balladen engang til, da den nye formand guldsmed Pade oplyste, at det ikke ville koste kommunen noget med en overdækning, og udefra ville det ikke ødelægge æstetikken. Den

hoppede hverken menigmand eller en række fagfolk på, og der kom mange gode protester mod overdækningen, da brugerne bare elskede, at netop Espergærde Center har 2 åbne torve, hvor man kan mødes til en uformel sludder. Og hvis det lunefulde vejr bliver for slemt, så kan man jo bare trække ind under halvtagene. Hvor svært kan det være?

Børneinstitutionerne "Søbæk"

I takt med den store tilflytning til Espergærde skulle man naturligvis også have institutioner. Man startede med at indrette nogle midlertidige i de nye etagehuse blandt andet i Kornmarken og Humlemarken, og kort efter startede man nybyggeri på Vestermarken. De midlertidige institutioner blev, som man så ofte ser, permanente og fungerer den dag i dag.

De nye institutioner på Vestermarken kom Per Christiansen til at tegne for

Boligselskabet Teglværksgården, der var bygherre. Det blev til tre særskilte bygninger med henholdsvis vuggestue, børnehave og fritidshjem, der alle stod klar til brug i slutningen af 1969. De 3 bygninger er opført i Pers typiske byggestil med facade opført i riflede teglblokke T 23, der blev malet hvide samt tage med 45 graders taghældninger beklædt med røde teglsten, der oftest var af typen romertagsten. Dertil kom de kraftige stern beklædninger og sortmalede gavle og vinduer. På tværs af de tre bygninger er opført læmure, så de 3 bygninger visuelt får indbyrdes kontakt, hvilket er godt tænkt, samtidig med at det giver opholdsarealerne læ for den stærke blæst, der kommer hen over den store "Cirkusplads" fra vest.

Når man tidligere kom kørende ad Nørremarken eller stod på "Cirkuspladsen" stod de 3 hvide husgavle markante og enkle. Dette er siden sløret af hegn og

beplantning, hvorfor man i dag kun ser Mørdrup kirkes store vestgavl opført i 1984. I øvrigt har institutionerne flere gange været hærget af påsatte brande, hvilket også har medført ændringer.

Apotek - og lægehuset + boliger

Når man går ud fra Vester Torv og ud ad gangstrøget, har man lægehuset på højre hånd. Man kan straks se, at huset ikke er tegnet af Per Christiansen, hvilket i sin tid også ærgrede den gode Per, da han mente at have rettighederne til at tegne alt, hvad der havde tilknytning til området. Bygningen er tegnet af ingeniør Jens Bernsen i midten af 1970'erne og opført med hvide facader og rødt tag, som det øvrige center. Til Pers ikke fulde tilfredshed, fik ingeniør Bernsen også dispensation fra byplanvedtægten, så der kunne opføres boliger på 1. sal.

Arkaden der forbinder Øster og Vester Torv. Udformning med overdækning foran butikkerne er genial, da den sikrer, at butikkerne kan få ekstra udstillingsareal, hvilket skaber en basar-lignende stemning. Og når det er dårligt vejr, kan de handlende gå i læ.

Centret (her Vester Torv) vender bagsiden mod byen og P-pladsen, hvorfor førstehånd-indtrykket ikke er så positivt, som når man først er inde på torvepladserne.

I virkeligheden er det en udmærket idé at bygge i 2 etager det pågældende sted - ligesom det er fint at bygge boliger oven på et lægehus og et apoteket, da det giver liv og måske også forebygger indbrud og hærværk. En af Espergærde Centerets mangler, er efter min mening, netop at enkelte af fløjene godt kunne have haft en ekstra etage for at skabe variation samt plads til nogle boliger. I øvrigt er de eksisterende tagspænd så store, at der uden problemer også kunne være indrettet nogle boliger over butikkerne. Ud fra et energimæssigt og ressourcemæssigt synspunkt havde det også været at foretrække.

Posthuset

Per Christiansen fik som sagt ikke mulighed for at tegne lægehuset, men han fik skabt så meget ballade, at kommunen følte, at de måtte skrive et brev, hvor de gav Per ret til at tegne posthusets ydre

rammer selv om postvæsenet havde sin egen tegnetjeneste. Af samme brev fremgår også, at såfremt postvæsenet ikke ville benytte Per Christiansen, skulle kommunen betale det honorartab, som Per måtte have til gode. Man har senere forsøgt at finde dokumenter, der skulle bevise, at Per havde krav på denne gestus, dog uden held, hvorfor hele sagen nok er lidt "speget".

Resultatet blev, at Per i 1976 tegnede posthuset, der som bekendt er en lang længe opført i mur og betonelementer med tegltag. Om det er postvæsenet, der har dikteret udformningen, ved jeg ikke. Men den færdige bygning har hverken gode proportioner eller gode detaljer, ligesom bygningen ikke medvirker til at skabe arkitektonisk rum eller oplevelse. Postvæsenet har ellers så mange andre steder skabt fine bygninger, hvorfor det må ærgre, at dette ikke skete i Espergærde.

Espergærde biblioteket 1982

Biblioteket danner centerets nordøstligste hjørne og ligger centralt skråt over for stationen. Denne centrale beliggenhed råbte på storslået arkitektur og måske også et brud med den arkitektur, som var tænkt og udviklet 20 år tidligere. Men stort set alle var jo glade for det øvrige center og de flotte røde tage, så med den samme arkitekt på biblioteket fik byen en ny hvidmalet bygning med store røde tage og brede tagudhæng.

Biblioteket er udformet i en etage som et trefløjet gårdanlæg med et par små hyggelige atriumgårde. Biblioteket fungerer faktisk rigtig godt og tjener også som en slags kulturhus med den store og lille sal til foredrag og events. For et par år siden udførte nogle yngre arkitekter en opdatering af indretning og farver, så Espergærde har i dag et funktionelt godt og meget besøgt bibliotek, som byen er stolt af.

Biblioteket på i alt 3.250 m² incl. kælder blev måske ikke det arkitekturværk nogle havde håbet. Om det er det der er årsagen til, at kommunens kulturudvalg valgte et spektakulært kunstværk uden for biblioteket skal være usagt. Men ved valget af Kasper Heibergs atypiske skulptur fik Espergærde da noget, der var anderledes. I folkemunde blev figuren hurtigt døbt "Bogormen" på grund af formen og det oldnordiske digt på skulpturen, som nok ikke mange har læst. Ormen blev de første år kraftig kritiseret, men lever nu en upåagtet tilværelse dog ofte udsat for graffiti. Tålt, men næppe elsket af mange.

Mørdrup kirke 1976 og 1984

Per Christiansen fik mange af sine opgaver ved at "forære" et gratis ideprojekt. Han havde ikke tidligere tegnet kirker, men kirkebyggeriet ved "hans" center, havde han nu nok fået alligevel, da

Irma til venstre er opført i 1976 og biblioteket til højre er opført i 1982. Mellemrummet mellem de 2 lange blokke er lidet inspirerende. Faktisk kunne man godt skabe et spændende byrum med mulighed for aktiviteter.

Biblioteket set fra butikscentret.

han allerede i slutningen af 1960'erne var på studieture med repræsentanter fra menighedsrådet, og det ligesom lå i luften, at han skulle runde sit hovedværk af med den nye kirke.

Der var en del protester mod kirkebyggeriet fra forskellige borgere og en gruppe under Espergærde Miljøgruppe i årene fra 1973 til 1975. Ligesom man under arrangementet "Sommerbyen" i 1975 havde et debatforum med politikere, borgere og repræsentanter for menighedsrådet, hvor man diskuterede behovet for en ny kirke. kirkeprojektet fortsatte dog ufortrødent, og første etape af kirken kunne indvies i 1976.

Det midlertidige resultat var ikke så godt, og bygningen lignede et forstørret parcelhus bygget i vinkel, hvorfor man blot gik og ventede på en fortsættelse. Projektering af anden etape startede i 1980, og kirken stod færdig 4 år senere. Anden etape omfattede det nuværende

kirkerum og klokketårnet, der står som en fritstående kampanile. Mellem klokketårnet og hovedbygningen opstår et fint arkitektonisk spændingsfelt, og indvendigt har den nu afdøde Espergærde kunstner Arne L. Hansen skabt en flot og spændende altertavle samt nogle fine farvesætninger. Ude fra er det især den store vestgavl, der præger bybilledet.

Netto 1996 og hvor skulle det ligge

Espergærde Centret der jo startede i begyndelsen af 1960'erne, var næsten udbygget omkring 1990, og P-arealerne var overfyldte hver lørdag formiddag samt op til højtiderne. Alligevel fik Netto lov til at bygge en større bygning parallelt og syd for posthuset. For at få plads til bilerne gøres samtidig indhug i de beplantede skråninger, så der kunne klemmes lidt flere P-pladser ind.

Bygningen udsættes for en større brand kort tid efter indvielsen, og i

forbindelse med retableringen ændres sammenbygningen til det øvrige butikscenter med et stort halvtag, så der i princippet dannes en ny overdækket torveplads. Det nye udendørsrum er uden charme og uden aktiviteter, hvorfor folk bare hurtigt passerer ind og ud fra Netto for at købe discountvarer i discount omgivelser.

Inden Netto fik lov til at opføre deres bygning, foregik der i øvrigt en følelsesladet debat fra ca. 1993 og frem til 1995. Per Christiansen mente som altid, at han havde klausul på at bygge Nettobygningen, så centeret kunne afsluttes harmonisk, som han så smukt udtalte. Per havde ikke længere samme ikon status, så Kommunen og centeret bad denne gang om dokumentation, hvilket Per ikke kunne. Per kom også med nogle tvivlsomme skitser, hvor han blandt andet mente, at Netto kunne bygges ud i en vinkel, hvor kirkens

genbrugsforretning i dag holder til.

Den egentlige debat om Netto drejede sig dog om helt andre og mere væsentlige ting, nemlig om Netto skulle ligge i Espergærde Centret eller om det skulle ligge et helt andet sted, så indkøb og tilknyttede oplevelser kunne fordeles flere steder i byen.

Kjeld Damgaard og flere andre foreslog, at Netto skulle ligge ved Hovvej, så det nye store boligområde ved Hovvej og vest for Hovvej kunne få et mindre butikscenter. Herved kunne man reducere en masse intern trafik i byen og undgå udvidelse af P-arealerne samtidig med at man kunne skabe gode indkøbsmuligheder og byaktiviteter i det nye boligområde.

Tankegangen var rigtig, men det var naturligvis en forgæves kamp, da Centerbestyrelsen med dens tætte kontakter til byrådet ikke var interesseret i et konkurrerende lokalcenter med

Nørre Torv fra slutningen af 1980'erne er overdækket med glas, hvilket giver en anderledes arkitektonisk oplevelse. Centerledelsen har flere gange forsøgt at få de øvrige torve overdækket, men kun opnået protester fra brugerne.

Cafe Marcom og kunderne har stor glæde af glastaget. Indramningen af cafearealet kunne dog godt udformes mere kreativt.

en Netto inden for en radius af cirka 1 kilometer. Taberen blev Espergærde som en varieret BY, hvor alt ikke er koncentreret et sted. Vinderen blev Netto og de øvrige centerbutikker, hvor omsætningen naturligvis steg.

Super Best 2010

Da Netto-byggeriet var afsluttet i 1996, troede mange nok, at nu var centerbebyggelsen rundet af og P-arealerne fyldt til bristepunktet. Men i 2009 dukkede et nyt Lokalplanforslag (3.34) op med forslag til en ny første sal på posthuset samt udvidelse af Super Best og Netto, da de havde behov for en udvidelse og modernisering af deres forretninger for at kunne yde en bedre service til deres kunder - som der så smukt stod i lokalplanforslaget. Sandheden var naturligvis, at de 2 supermarkeder bare ønskede at øge deres omsætning.

Stort set ingen protesterede denne

gang mod lokalplanen, selv om den giver mulighed for at bygge 5000 ekstra m² + varegårde bag grimme hegn. Til sammenligning kan oplyses, at det eksisterende centerareal udgør 20.200 m², hvoraf butiksarealet udgør de 12.300 m². Dvs. der er tale om en ganske stor udvidelse svarende til ca. 24 %.

Lokalplanen blev godkendt uden problemer, og Super Best har allerede i 2010 opført en stor bygning, hvor der tidligere lå varegård og parkering syd for Bibliotekets P-plads. Den nye bygning overholder kravet om de hvide facader og de røde tage, men de oprindelige sortmalede trægavle er blevet til sorte metalplader, der skal ligne brædder. Det samme ses i øvrigt flere andre steder i forbindelse med den løbende vedligeholdelse. Super Best har nu 2 store gavle ud mod Kløvermarken, hvor de har opsat nogle store oplyste skilte, som ikke overholder kommunens skiltepolitik.

Spørgsmålet er om de overhovedet er lovlige.

Små ændringer i 2011

Butikscenteret ændrer sig fortsat. Dette år dog ikke med udvidelser, men med ændrede farver og et stadig skift i butikkerne. For et bycenter er det vigtigt, at der er mange specialbutikker, men centeret mistede i 2011 både fiskehandlen og den kombinerede legetøjs- og cykelforretning. Sidstnævnte var fortsættelsen af den gamle velkendte "Ralphs Cykler", hvor mange Espergensere gennem tiden har købt og fået cyklen repareret, når den var blevet hærget på stationen eller genfundet i sørgelig stand i noget buskads. Almindelige reparationer blev det også til, og der var altid en god stemning, når man kom ned hos de unge cykelsmede i kælderens. Cykelbutikken er nu flyttet ud i industriområdet uden kontakt med andre

detailbutikker, så nu skal man køre langt bare for at få lappet sin cykel.

I november fik centeret dog atter en legetøjsbutik, da boghandleren Arnold Busck har indrettet en legetøjsforretning i fiskehandlerens gamle lokaler. Således at man i dag kan købe legetøj, papirvarer og bøger under samme tag. Det er ikke kun centerets fiskebutik, der er lukket og slukket. Også den gode fiskebutik i den røde træbygning på Espergærde havn er i efteråret lukket med det resultat, at man ved udgangen af 2011 ikke længere kan købe friskfangede øresunds fisk i den gamle fiskerby Espergærde incl. nærmeste omegn.

Oprindeligt stod alle bygningerne med hvide facader og sortmalet træværk. I 2011 blev tagudhængene på mange af bygningerne malet hvide, hvorved den oprindelige markante kontrast mellem det sorte og hvide er forsvundet. Det samme gælder de runde søjler inde i de

Forarealet til Netto fra ca. 1996 og genopført et par år senere efter brand. Indpasning af den nye brillebutik til venstre gør, at pladsen har fået en smule kvalitet, men arealet inviterer ikke til ophold.

Lægehusets sydfacade set fra parkeringspladsen. Huset er opført ca. 1975 af ingeniør Bernsen til ærgrelse for Per Christiansen. Huset fungerer dog fint som byhus med lægehus, frisør og apotek i underetagen og med boliger over.

2 gårdrum og i passagen, der har haft forskellige farver og senest mørkegrønne, men netop nu er malet hvide, hvilket nok havde ærgret Per Christiansen.

Blev Espergærde en by?

Undervejs i artiklen har jeg kommenteret kvaliteten af arkitekturen, og hvorfor noget af det er blevet mere vellykket end andet. Afslutningsvis vil jeg tillade mig at kommentere den overordnede masterplan og dens betydning for bysamfundet Espergærde.

Det er Per Christiansen og Per Bruun, der har lavet masterplanen for "Den hvide By" og dem, der har valgt, at etagehusene skulle lægges i grønne omgivelser. En sådan parkbebyggelse har en lang række kvaliteter, men ulemper er, at man sjældent skaber BYER med gader, pladser og markante byhuse.

Det er også de 2 arkitekter, der har valgt, at butikscenteret er anlagt

omkring nogle indvendige gårdrum, hvilket medfører, at bygningerne vender bagsiden ud mod byen og de store P-pladser. Dette har videre resulteret i, at butikkerne ikke er en integreret del af byen, og at bymidten derfor er øde og forladt uden for lukketid. Det positive er dog, at man har opnået at skabe et par attraktive butikstorve, der fungerer virkelig godt for både de handlende i centeret og for kunderne. Så byen har fået et veldefineret handelscentrum, der sikrer, at butikkerne kan overleve, hvilket ikke er tilfældet i flere af kommunens øvrige butikscentre.

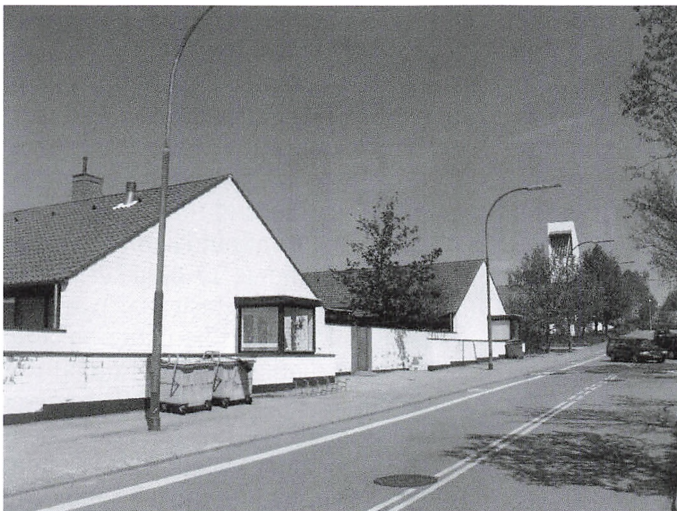
Tidligere mødtes beboerne i Espergærde i de små detailbutikker, der var placeret rundt omkring i byen samt naturligvis på "havnen" herunder også det sociale moleræs, hvor også byens mange sommergæster deltog. Med udbygning af boligblokkene, skolerne og centeret vest for Kystbanen flyttede

Indgangsfacaden til Posthuset opført 1976. I den seneste Lokalplan fra 2010 er der tilladelse til at der opføres en udnyttet tagetage, hvilket måske kunne medføre et arkitektonisk løft.

man det naturlige mødested væk fra havnen og hen i det nye center. Det er derfor så vigtigt, at ikke mindst de 2 butikstorve har vist sig at fungere som Espergærdes nye "fællesstue", hvor man jævnligt og tilfældigt møder naboer og

bekendte og får en god sludder, der ofte har et lokalt snit eller indfaldsvinkel, da Espergærde (heldigvis) stadig har noget af lillebyens sladdervorne islæt. Biblioteket og de mange arrangementer på biblioteket er også med til at kitte

Børneinstitutionerne Søbæk fra 1969. I baggrunden ses Mørdrups kirketårn.

*Mørdrup kirke og det
fritliggende tårn opført
1976 og 1984.*

byens borgere sammen for slet ikke at nævne Espergærde Idrætsforening, men det er en hel anden historie.

Byplaner med stokbebyggelser i grønne områder omkring et center var god latin i 1960'erne, hvorfor de 2 arkitekter dengang blot fulgte tidens strømninger og skabte en bydel af forstadsagtig karakter. Espergærde med sine villaområder og den centralt beliggende "Hvide By" blev aldrig en helstøbt by med blandende funktioner og varieret arkitektur eller for den sags skyld enkelte storslåede bygningsværker. Alt er på det jævne, men når det er sagt, så er helhedsindtrykket alligevel med kraftig pil op, da de store røde tage og de mange egetræer gør, at centrum af forstaden Espergærde trods alt opleves mere attraktiv end så mange andre forstæder.

En by opleves også via sit udbud af detailbutikker, da disse skaber liv og

innovation. Et godt eksempel er de 4 butikker på Skovparkens lille torv, hvor varer udstilles, der arrangeres events etc. Såfremt disse få butikker en dag skulle lukke, vil arealet foran den røde boligblok ligge dødt. Espergærde by mangler flere af disse små koncentrationer af byliv og torvedannelse, hvilket er et delvis resultat af den valgte centerplanlægning. Det kan blandt andet illustreres af nogle få tal: I 1970 var der 61 butikker i hele byen, hvor de 22 var placeret i Espergærde Centret og resten 39 var placeret rundt omkring. Ti år senere i 1979 var butikkerne i centeret øget med yderligere 17 butikker til i alt 39, mens butikker i resten af byen var faldet til 19 butikker herunder også de 2 små supermarkeder i Mørdrup og ved Tibberupparken. Siden 1979 er centeret jf. foranstående udvidet flere gange, og der er ikke kommet flere butikker andre steder i byen, hvorfor indkøbsmønsteret

Udsigten fra bibliotekets hovedudgang, hvor man ser ned på Super Best seneste udbygning af centeret. Opført 2010.

og parkeringsproblemet i dag er endnu mere centraliseret.

Ved udgangen af 2011 er der dog netop udsendt forslag til en ny lokalplan for et Fakta supermarked ved Hovvej, hvilket vil skabe en lille spredning af indkøbsvaner, men ikke mere aktivt byliv. Hvis man fra byrådets side havde ønsket en mere innovativ løsning, kunne man f.eks. have støttet Coloplasts planer for en udbygning af firmaets snart tomme bygninger ved Bronzevej til blandt andet butikker, fitnesscenter, byggemarked og lægehus.

Ingen byer – heller ikke Espergærde – er statisk, men vil også i årene frem ændre sig og ikke mindst blive fortættet. Jeg ville ikke blive overrasket, hvis der om 20-40 år er bygget nye 2-4 etagers byhuse vest for lægehuset langs hovedstien, så hovedstien bliver et strøg med bebyggelse på begge sider. Det grønne areal, der inddrages til disse

bygninger kunne kompenseres ved, at man indretter en attraktiv bypark på græsplænen mellem Mørdrup kirke og skole. En ekstra etage over dele af butikscenteret og posthuset vurderes også sandsynligt. Og hvor den lave træbygning "Oasen" i dag ligger over for stationen, vil der sandsynligvis stå et visionært byhus med dagcenter, liberalt erhverv og boliger.

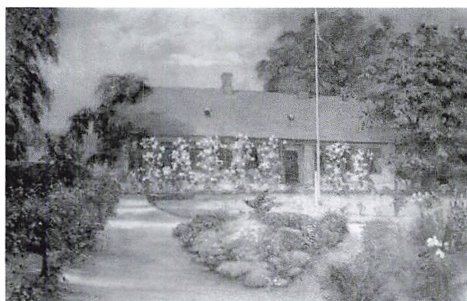
At gå i Snekkersten Skole 1942 – 1947

*af Birgit Nordh f. Norrild;
Staffanstorp i Skåne*

I august 1942 begyndte jeg i anden klasse i Snekkersten skole. Jeg var i april året inden begyndt i en lille skole i noget, som hedder Skee et stykke fra Ringsted. Det var en skole, hvor man gik to klasser sammen, og så gik man der bare hver anden dag. Så til august -42 flyttede mine forældre, to yngre søskende og jeg til et sted, som hedder Brobyhus, og som dengang var et ganske stort hønseri, hvor min far fik ansættelse efter i mange år at have været landmand. (Brobyhus ligger på Ørnholmvej, ca 1 km syd for Gurrevejen)

Jeg, som den ældste, skulle i en ny skole, og far havde været nede at melde mig ind i Snekkersten skole. Det var ikke uden sommerfugle i maven, jeg, efter en vis orientering, begav mig gående ned til Snekkersten. Det var en lang vej for en kortbenet otteårig, ja, jeg tror der var 3-4 km, så det tog mig en times tid at gå.

Jeg syntes, det var en meget fin skole. Langs med Klostermosevej og næsten nede ved Strandvejen, lå der en lang bygning, hvori der var et par klasseværelser, et i hver ende. Man gik ind fra gården, på midten af bygningen

Det var her i den gamle hovedbygning på Snekkersten Skole, at Birgit Norrild startede sin skolegang i 1942.

og så til hver sin side.

2.klasse gik til højre og der blev jeg modtaget af, en senere højt elsket, lærer Asmussen. Spørg mig ikke, hvad han hed til fornavn, for det kan jeg ikke huske, og det skulle aldrig falde os ind at kalde ham ved andet end efternavn. Han var i alle tilfælde vores klasselærer i de fem år, jeg havde glæden at gå i Snekkersten skole. I en lille lejlighed ovenpå boede vores kristendoms lærerinde, frøken Kristensen, en sød og rar ældre dame, som vi også havde i håndgerning. Hun lærte os piger at strikke strømper og sokker på fire pinde. Nu var jo dette under besættelsen, og da var det meget begrænset, hvad

Aage M Rasmussen begyndte i 1923 som lærer ved Snekkersten Skole. Fra 1939 blev han overlærer - senere med titel af skoleinspektør til sin pensionering i 1964.

Severin J. Asmussen kom til Snekkersten som lærer i 1941. Fra 1955 konsulent ved særundervisningen og fra 1969 til sin pensionering i 1973, skolepsykolog.

man havde at arbejde med, blev så det blev ikke til så meget, men det blev da til en lille bakkervisitet til bedstemor og en nåledyne til mor. Og så nogle strømper, hvor de fleste masker rendte, men som man prøvede at fiske op, så man kunne fortsætte.

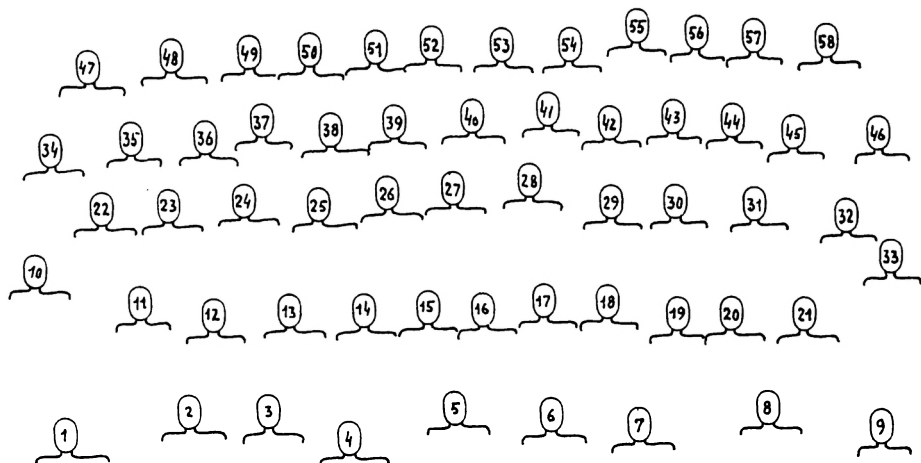
På den anden side af det, som dengang virkede som en stor skolegård (jo, jeg tror den var stor) lå en lidt større skolebygning, som havde flere klasseværelser, men også en stor gymnastiksal, og en sådan havde jeg aldrig set før. Den var meget flot!

I den bygning må der have været fem klasseværelser og på anden sal boede overlærer, og her ved jeg navnet, Aage M. Rasmussen og hans kone. Overlærer Rasmussen spillede violin og han havde os i musik. Når jeg en enkel gang hører de gamle fædrelandssange, ser jeg altid denne mand med sin violin under hagen. Og jeg husker en aldeles speciel time en dag i maj 1945, fredag den 4. da vi havde den sangtime, som vi altid havde på skemaet om fredagen, og vi sang, som om vi skulle skråle stemmerne ud af halsen. Vi var så gennemsyrede af, at

nu måtte besættelsen snart være forbi, dog uden at ane, at den lykkelige besked skulle komme allerede samme aften. For øvrigt havde vi overlærer Rasmussen i historie. Nå, dette sidste var en parentes.

Jeg var dygtig til dansk og alle læsefag, men mindre god til regning. Det eneste jeg kunne da jeg kom til Snekkersten skole var, at 7 gange 8 var 56, og så kunne jeg to-tabellen. Men helt pludselig, en meget lykkelig dag i mit liv, opdagede jeg, at nu kunne jeg hele tabellen. Det var engang i marts måned, det gik op for mig, og jeg var meget stolt over, at kunne gå op i tredje klasse og vide, at jeg også kunne. Dengang afsluttedes skoleåret den sidste marts og et nyt begyndte dagen efter, den 1. april. Så havde vi eksamen, som overværedes af skolebestyrelsens formand. Det var en gammel mand, i hvert tilfælde i vore øjne, som gik under navnet Ogge. Ogge kaldtes han, fordi han altid sagde "ogge" i stedet for "og". (= *portør Larsen, red.*)

Lærer Asmussen havde vi i dansk, og jeg takker ham endnu den dag i dag for alt, han lærte mig. At jeg fik en så god

4., 5. og 6.-klasserne fra Snekkersten Skole fotograferet i 1944. Det har været muligt at identificere følgende:

1. Peter Mortensen
2. Kirsten Hansen (?)
ell. Lotte Hansen (?)
3. Edith Larsen

-
4. ?	31. Iris Johannessen
5. Benny Dehn	32. ?
6. Niels Erik Olsen (?)	33. lærer Kristian Friis
<i>ell. Jens Erik Johansen (?)</i>	34. Arne Christensen
7. ?	35. Jørgen
8. ? Hjertsted	36. John Lund Christensen
9. Lilly Nielsen	37. Svend Andersen
10. lærerinde Carmen Bjargum	38. Arne Nielsen
11. Ole Jensen	39. Ib Børgesen
12. Jørgen Petersen	40. Bent Henriksen
13. Bent Vognsen Jensen	41. Ove Larsen
14. Aase Olsen	42. Sonja Hansen
15. Anne Lise	43. Gerda
16. Else Børgesen	44. Annelise Andersen
17. Rita Strodl Olsen (?)	45. Birgit Norrild
18. Birthe Johannessen	46. ? (boede på Børnehjemmet)
19. Mona	47. Svend Erik
20. Vivian Thomsen	48. Poul Gose
21. Gerda Johannessen	49. Jytte Kolstrup
22. Erik Barbré	50. Marie Sander
23. Frantz Erling Thomsen	51. Jytte Rasmussen
24. Visse Alstrup	52. Aase Rasmussen
25. Hjørdis Johansen	53. ?
26. Birthe Larsen	54. Ove Larsen
27. Meta Jensen	55. Bent Retsloff
28. Esther Hansen	56. Bent Johannessen
29. Tove Hjertsted	57. Kurt Vægter
30. Inga Andersen	58. ?
-

grund at stå på, at jeg, trods alle mine mange år her i Sverige, stadig tør give mig i kast med at skrive dansk til "min gamle skole".

1943 gik jeg i tredje klasse og jeg kan huske, at det var et svært år for de fleste. Vinteren havde været kold, og de fleste af os børn havde ikke tøj, som var varmt nok. Rationeringsmærkerne strakte sig ikke så langt, at alle kunne få, hvad de egentlig behøvede, og sko og støvler skal

vi bare ikke snakke om. Min far kom en dag hjem med et par træskostøvler til mig, altså et par helt almindelige træsko, hvorpå der var syet snørestøvleskafter. Jeg havde ellers ingenting at gå i til skole. De var dejligt varme, men at gå i sne og is med dem var ikke det nemmeste, så det tog tid at komme til og fra skole den vinter. To skridt frem og et tilbage. Cykel havde jeg ingen af, og da jeg var lille af vækst, så var mors cykel endnu ikke til at

tænke på at låne, så der var ikke andet at gøre end at bruge apostelhestene.

Det var ikke altid så nemt at komme over det, som dengang hed Kongevejen, (ja, den hedder måske det samme i dag), for der kom så tit lange kolonner af marcherende og syngende (læs skrålende) tyske soldater, som sandelig ikke gav plads for en lille pige, som havde travlt med at komme til skole. Jeg turde ikke rende over vejen i de mellemrum, der sommetider blev, så det var bare om at vente, til alle havde passeret. Men det gjorde, at man visse dage kom for sent og måtte bede om forladelse.

Vinteren 1943-44 var de fleste af os børn nødt til at gå med bare knæ, idet man ikke kunne opdrive lange strømper. Jeg fik to par knæstrømper den vinter, og mor var nødt til, af optrevet garn, at strikke nye fødder i dem, da de til sidst var bare stop på stop. De var dog så kønt mønstrede i sine skafter, så det gjorde ingenting.

Jeg tror, det må have været efter sommerferien 1943, at der stod en helt ny fleretages bygning færdig til os, da vi igen begyndte skolen. Den havde erstattet den gamle lave bygning og var så flot, at det kunne bare ikke beskrives. Der var sløjdløkkale til drengene og et fantastisk flot skolekøkken til de piger, som var gamle nok til at have det fag på sine skemaer. Jeg skulle ikke komme der førend året efter, men det var en drøm at kigge derind. Det lå en trappe ned fra indgangen. Jeg ser også for mig et stort samlingslokale, en aula, men jeg er ikke sikker på, at det er rigtigt. Dog har jeg for mig, at vi fik en fælles morgensamling

*Ole Bole
ABC
udkom
første
gang i
1927.*

for hele skolen, i stedet for at hver klasse havde sin morgenbøn, som jo var obligatorisk dengang. Vi fik også et fint håndarbejdslokale allerøverst i denne nye skolebygning, med symaskine for de ældste piger og med strygejern og strygebræt. Altså, det var bare så dejligt og fint!

Samtidigt fik vi også rigtige toiletter med "træk og slip" ude i gården. Inden havde vi haft helt almindelige ude-wc'er med tremmedøre, som ikke var så særligt hygiejniske og stank derefter. Hjemme havde vi et sådant, men det var pænt og rent, så jeg var ikke helt uvant ved det, men man holdt sig gerne, for at slippe at bruge det i skolen. Det her nye var luksus for mange af os, og det blev flittigt brugt.

Midt i skolegården voksede der et dejligt stort valnøddetræ, som visse år bar masser af frugt. Vi kunne jo naturligvis ikke lade dem være, da nødder ikke var en vare man kunne få i Danmark under krigen. Så vi tog dem,

inden de var modne, og mager til vore sorte hænder, skulle man lede efter. De sværtede af sig noget så forfærdeligt, og man kunne ikke vaske hænderne rene. Og så smagte nødderne ikke engang godt. Men valnødder var det.

De nye skolestuer var store og lyse med meget store vinduer og udsigt over skolegården. I den gamle bygning havde der været små, småsprossede vinduer og mørke vægge. Men her var der lyse vægge, gode skabe til materiale man kunne behøve i undervisningen, og så kunne man høre, hvad alle sagde. Og så fik vi rigtige borde og stole og slap for de gamle sammenbyggede (bænk og bord i et).

Jeg sidder her med et skolefotografi af klasserne 4.-5. og 6., som er taget 1944. Første række flankeres af vores gymnastiklærerinde frøken Bjargum (og her kan jeg begge hendes fornavne) Carmen Sylvia. Det var en skrap dame, som vi alle var meget bange for, men som vi respekterede jo mere vi lærte hende at kende og forstod, at der bag det hvasse ydre, bankede et meget varmt hjerte. Og så af vores regnelærer Friis, som alle beundrede, og som jeg tror de fleste af os piger så som sit store ideal. Og her kommer endnu en parentes. Denne lærer Friis forsvandt om efteråret 1944 og ingen vidste, hvor han var. Han var bare væk, og mange troede, at han var forsvundet fra jordens overflade. Det var han også, han var gået "under jorden", som det hed dengang, når man skulle gemme sig for tyskerne og Gestapo. Omkring den 10. maj vendte han tilbage i fuld triumf med det rød-hvide-blå armbind,

som man som frihedskæmper bar med stolthed. Jeg skal aldrig glemme den dag, han kom kørende klædt i uniform på motorcykel med sidevogn i skolegården under et frikvarter, og der var nogle, som opdagede ham, og at vi alle stimlede sammen for at få lov at røre ved ham. Det var en så utrolig følelse af lykke og gensynsglæde, for vi havde savnet ham sådan, og været meget urolige for ham hver og en på sin måde, men man snakkede aldrig om ham. Han var nu kommet hjem med den danske brigade fra Sverige, hvortil han havde været nødt til at flygte om efteråret. Det var jo sådan, at man snakkede ikke om nogen ting, da man havde lært af sine forældre at aldrig hverken yppe sine følelser eller hvad man havde fået at vide ad bagveje. Man skulle tie stille!

Jeg kan ikke lade være med at lege med tanken, at der sikkert er nogen af Snekkerstens nuværende elever og måske også lærere, som har mor- eller farforældre eller forældre, som har været mine klassekammerater: Rita Olsen, Birthe Johannesen, Anne-Lise Aagaard, min sidekammerat Lilly Nielsen, Vivian Thomsen, Mogens Gylling, Peter Rasmussen, Mona Pedersen og mange andre. Der var også nogle børnehjemsbørn, som jeg syntes, det var meget synd for. De blev aldrig nogensinde budt med til fødselsdage (jeg tror ikke, de fra børnehjemmets side fik lov til at deltage), og de måtte heller aldrig være med, når vi skulle på udflugter. Det var forfærdeligt. En ting til som gjorde meget ondt i os alle, var når spanskkrøret kom frem og nogen, særligt to, som vi kaldte

”de dumme drenge”, skulle have nogle rap i bagen. De to var ordblinde, men det forstod man ikke dengang, og troede, at de var dovne, og så kunne de finde på en masse pjat, som de så måtte bøde for. Men for os andre var det ikke rart, og inderst inde var man så fornedret på deres vegne. Men spanskkrøret hængte der i hjørnet, og det skulle bruges en gang imellem. Ikke hver dag, men dog en gang imellem.

I frikvartererne om foråret gjorde vi alt det, jeg går ud fra, at man også gør i dag. Vi hinkede og kappedes om at have de kønneste hinkestene. Så spillede vi med hønseringe og dueringe, som man havde skruet sammen i lange rækker og bar om livet som bælte. Så havde vi nipsenåle af alle slags og spillede med og om. Vi havde sjippetove, og vi havde glansbilleder, vi piger, men hvad drengene tilbragte deres frikvarterer med, kan jeg ikke huske. Jeg skulle tro de drillede os piger en hel del, og i alle tilfælde dem, de var lidt interesserede i. Sådan har det nok altid været.

Da vi i 1944 kom tilbage til skolen efter fastelavnsferien, blev vi sendt hjem igen. Der var en sådan brændselsmangel, at man ikke kunne varme skolen op, og vi skulle ikke komme igen, før der sendtes bud efter os. Der var ikke mere end + 10 grader i klasseværelserne, og det kunne man ikke forsvare at undervise i. Altså måtte vi blive hjemme i yderlig fire uger et godt stykke ind i marts måned. Det fik til følge, at vi den sommer 1944 ikke fik mere end to ugers sommerferie i juli måned. Det var ikke spor morsomt, for som disse vintre var med kulde

og forfrosne knæ, kinder og hænder, samtidigt med, at det man spiste, ikke altid var af bedste kvalitet og i visse hjem kvantitet. Jeg tror næsten, at det var den vinter som fulgte, hvor vi fik levertran i skolen; gudskelov i form af små guldgule perler, men det var nok nødvendigt.

Vi havde jo madpakker med, og jeg husker, at vi somme tider byttede mad med hinanden, nok mest for at få lidt forandring i diæten. Jeg plejede at bytte med Birthe Johannesen, for hun elskede mine bøfmadder, og så fik jeg hendes med fisk. Hendes far var fisker, så det var noget, som oftest stod på menuen hjemme hos hende. Min mor havde fundet en slagter i Helsingør som solgte hestekød til overkommelig pris og til ikke alt for mange kødmærker. Derimod fik jeg næsten aldrig fisk, så det passede udmærket.

Det var en tid, hvor vi hjalp hinanden, og det var også en tid af sammenhold. Jeg kan huske, at en af mine klassekammerater, en pige og hendes bror i en klasse over os, dagen før lillejuleaften fik at vide, at deres far var død i Neuengamme. Men han var død allerede i begyndelsen af december, og det havde man holdt hemmeligt, for først at lade familien det vide lige op til jul. Den sorg, som ramte de børn, skal jeg aldrig glemme, og det tog meget lang tid, inden de kom over den. De havde jo håbet, at deres far skulle komme hjem igen, men nej, det gjorde han ikke. Og vi andre led med dem.

Vi var dog ikke altid rigtigt søde mod vores lærere. Den ellers så elskede lærer Asmussen blev en dag pludselig omdøbt

til "Skipper Skræk" af nogen, som var kommet på kant med ham. Det var ikke nogen i vores klasse, men en dag var der pludselig nogle som begyndte en march rundt i skolegården, højt syngende: "Her kommer Skipper Skræk" og så videre. Og alle vi andre fulgte med i sluttet trop. Skolen var ikke så stor, men med omkring 200 unger i varierende aldre, så kunne man ikke undgå at genere den, det gjaldt. Det var en slags nidvise, og det var meget synd for den lærer. Jeg kan endnu se ham stå i vinduet på øverste etage i lærerværelset. Det vækkede sikkert skamfølelser hos mange af os, men det var massetrykket som gjorde, at man var nødt til at være med.

Overlærer Rasmussen blev nødsaget til at tage fat i situationen, og efter nogle dage døde det hele ud. Men jeg tror nok, at det satte sine spor hos vores stakkels lærer.

En dag i forsommeren 1945 gik der en dag et rygte om, at den lille frugt- og grøntsagsforretning som fandtes på Strandvejen midt for, hvor Klostermosevej kommer ud, havde fået citroner hjem. Da vi børn ikke havde set en citron i over fem år og mange knapt vidste, hvad det var og endnu mindre havde en anelse om, hvordan de smagte, og hvor sure de var, blev den forretning meget snart af med sin leverance. Jeg tror, de kostede 10 øre stykket, og alle syntes, de smagte vidunderligt, sagde de, jeg også. Og der var ingen, som ville tilstå, at de egentlig smagte forfærdeligt, så sure de var. Men det varede længe, inden der blev mere tale om citroner. Så da de første appelsiner kom, var det med en vis skepsis, man tog

Carmen Sylvia Sophie Bjargum (senere gift Slotmand) begyndte sit mangeårige virke ved Snekersten Skole i 1940 og blev pensioneret i 1980.

modet til sig og smagte på dem i stedet. De var jo ikke lige så sure, men ikke langt fra. Nej, så var det bedre, da bananerne kom. Det var jo noget man kunne sige tak til. De smagte himmelsk.

For at gå tilbage til den 5. maj, som jo var en lørdag, cyklede jeg til skole på mors cykel, men vi blev alle sendt hjem igen med besked om at komme igen om mandagen, da alting var så forvirret. En del af vore lærere fandtes ikke på skolen, da de var optaget af andre opgaver. Og man kan jo nu bagefter forstå, hvor meget mange af dem havde været engageret i frihedsbevægelsen. For pludselig dukkede den ene efter den anden op med frihedskæmperarmbindet på ærmet. Og vi børn var meget stolte af vore lærere.

Så kom der en dag en meddelelse om, at vi alle skulle tuberkulinprøves og vaccineres. Hvilken massepsykose der udbrød blandt os og hvilke skrækscenarier om smerter og pinsler, som florerede. Den ene værre end den anden. Og ikke nok med det, alle skulle vi ind på sygehuset i Helsingør til gennemlysning. Vi skulle

cykle derind i samlet trop, og jeg kan garantere, at det var som at køre til sin egen begravelse, for tænk om vi var syge. Nu var der ingen, tror jeg, som var det, men der kan man se, hvad der kan ske, når man ikke får information, man kan forstå.

I 1946 blev det bestemt, at jeg, sammen med mange af mine klassekammerater, skulle begynde i mellemskolen i Espergærde efter sommerferien i august. Jeg var dygtig nok til det, men ikke stærk nok. Tre-fire kilometer yderligere til den skolevej jeg allerede havde, blev for meget, samtidig som det blev konstateret, at jeg i seks uger havde gået med kighoste. Det opdagede man ikke, førend mine yngre søskende også begyndte at hoste, at det nok var af den grund, jeg havde været ved at hoste lungerne i stykker. At mine forældre ikke havde tænkt den tanke, tror jeg kom sig af, at man havde nok af at tænke på dagen og vejen og få det hele til at gå rundt og at komme ind i en normal hverdag.

Så den første oktober var jeg lykkelig og vel tilbage i min gamle klasse, hvor jeg blev modtaget med åbne arme og stor forståelse. Ganske vist savnede jeg en del af mine gamle venner, men det gik ikke op mod den glæde det var, at være tilbage i "Fadershuset".

Det dér med cykel, ja, jeg var efterhånden blevet så stor, at jeg kunne låne mors, som havde fået faste ringe, som man sagde. Jeg tror, de bestod af sammensvejsede reb, som var klædt med et materiale, som skulle ligne gummi; det gik at køre på dem, men de var ikke særlig behagelige, da de var meget hårde.

En bestemt dag i ugen skulle jeg altid

skynde mig hjem med cyklen, men også med det eneste par sko, som mor og jeg havde til fælles, efter at jeg var vokset til hendes skonummer. Det var, når hun skulle til Helsingør for at handle de ting vi behøvede. Købmanden i Mørdrup kørte ud med forudbestilte varer, ligeså kom mælkeemanden daglig med hest og vogn, men kød og fisk måtte man selv af sted efter. Og det var dér hestekødfarsen kom ind, og da vi ikke var forkælede med så meget kødmad, smagte det rigtigt dejligt. En anden ting, som tit stod på menuen, var fiskefrikadeller med tomatsauce. Og ved I hvad, den ret kan jeg den dag i dag bare ikke tåle tanken om. Hvad den var lavet af, ved jeg ikke, for de købtes færdigstegte og skulle bare varmes op, men de lugtede så grimt, af noget, jeg endnu kan få en anelse om, når jeg kommer til en fiskehavn, hvor der ligger rådden fisk.

En gang imellem skulle vi i skoven. På den tid handlede det om at gå ind i det krat, som dengang fandtes bagved skolen, og som strakte sig et godt stykke sydover ovenfor Strandvejen. Der skulle vi kigge på træer og fugle, men også lege "gemme" og "tag fat" og andre ting. Så havde vi sodavand med til madpakken, og var det godt vejr, var der dejligt. Men en gang blev udflugten aflyst, da det gik rygtet om, at et arrigt elsdyr var blevet set i Nordsjælland. Det var kommet svømmende over Katttegat eller Øresund. Ingen vidste, hvor det var, bare at det fandtes! - Vi fik også sommetider lov, med hele klassen, at gå til stranden og bade, i alle tilfælde så længe, der ikke var badeforbud. Man fandt ved et tidspunkt så mange kolibakterier i vandet, at al badning blev forbudt. Naturligvis skyldtes

også det på tyskerne, men jeg er ganske sikker på, at med tanke på alle de udslip af afløbsvand, man den gang ikke brød sig så meget om, havde det sikkert været lige så urent også tidligere.

I fjor, da jeg var ved at rode i mine gamle ting, fandt jeg i en dukkekommode noget, som så ud som en smal strimmel af et stykke tøj.. Og pludselig vædede minderne op i mig om min gamle skole. Den allersidste time, jeg befandt mig i skolen, blev jeg sendt ind i gymnastiksalen for at renklippe skolens Dannebrog, som var blevet noget slidt i kanten. Det skulle få en ny fold, så jeg skulle samtidigt ri det, så det var nemmere at sy for den, som skulle gøre det. Jeg ville vel gemme denne strimmel som et minde. Det var forfærdeligt at skulle rejse fra den skole, jeg havde elsket, og hvor jeg følte mig tryk. Det var en af de sidste dage i april 1947. Vi skulle flytte op til noget, som hedder Vejby, og der skulle jeg så begynde i atter en ny skole, som for mig blev noget af en skrækoplevelse. Det var en lige så lille skole, som den jeg engang var begyndt i nede på Midtsjælland, med hver anden dag og to klasser i én. Og man skulle ikke tro, man var noget, sagde læreren til mig, for at man havde gået i en større skole. Rangordenen var stenhård, og den som kom udefra, var skolens hakkekylling.

Dér boede vi et halvt år, og så gik flyttelæsset til den sydligste del af Skåne, og samtidigt var min skolegang for evigt slut. 6½ år blev det, men for mig var det ved at blive for meget, og da mine forældre ville have mig i skole her i Sverige, slog jeg bagud.

Så hvad blev der af mig? Jo, jeg lærte at læse svensk gennem at på landsbyens

Snekkersten Skole som den så ud omkring 1990 - næsten uforandret fra den tid hvor Birgit Norrild gik i skole her.

bibliotek at låne svenske pigeboøger, som jeg selv havde på dansk, lægge dem side ved side og stave mig igennem de svenske og sammenligne dem med de danske.

Jeg har, fra jeg var 21, arbejdet indenfor sygeplejen, gået på det ene kursus efter det andet og ind i mellem haft dispensationer fra Medicinalstyrelsen og delegering at arbejde som dialyseassistent på sygehuset i Lund nogle år i tresserne. Ved et tilfælde var jeg nødt til at henvende mig til min gamle overlærer, da jeg ikke kunne bevise, at jeg havde gået i skole, fordi min karakterbog var gået til i en brand i et skab på Snekkersten skole. Af ham fik jeg en bekræftelse på, at jeg havde gået i skole og med hjælp af den kunne jeg komme videre i min uddannelse.

Man kan måske godt sige, at "det var bedre før". Det var i alle tilfælde nemmere.

Danmarks første sygehus i Esbønderup

I juni 2011 lukkede Danmarks ældste eksisterende sygehus - og dermed sluttede en epoke på 256 år, der ganske vist havde været på vej til at slutte siden 1966.

af Kjeld Damgaard

Tikøb Sogns beboere havde i over 200 år deres lokale sygehus i Esbønderup. Ganske vist lå Øresundshospitalet i Helsingør tættere ved for en stor del af befolkningen - men Øresundshospitalet var for det første noget yngre, og desuden var det kun for Helsingør Købstads beboere. Landbefolkningen fra Tikøb Kommune skulle som beboere i en landkommune benytte Esbønderup - omvendt kunne befolkningen i Helsingør ikke benytte amtssygehuset i Esbønderup - Helsingør hørte jo ikke under amtet.

Det første Hillerød Hospital

Det nordsjællandske sygehusvæsen fik en spæd og lidt speciel start i 1726, da det første Hillerød Hospital blev indviet. Den lave stråttækte ejendom kunne rumme 30 patienter, men der var i virkeligheden ikke tale om syge - snarere betlere og omstrefjende personer (dog ofte med vansirede ansigter efter sygdom), som man ønskede at isolere fra det øvrige samfund. De indlagte blev kaldt "lem-

mer" - ordet er i familie med ordet "medlem" - d.v.s. de var en del af et samfund eller institution. Personalet udgjordes da også kun af en forstander (der i øvrigt også var postmester!), to koner samt en læge, der hed Jacob Heinrich Schmaltz. Lemmerne, der i øvrigt kunne stamme fra hele Sjællands Stift, var ofte i stand til at arbejde under indlæggelsen.

Esbønderup

- Danmarks første sygehus

Historien om Esbønderup Sygehus startede i virkeligheden allerede i 1738, da amtmand Friederich von Gram fik ansat amtets anden læge, Christian Licht, der skulle tage bopæl i Esbønderup og modtage patienter fra det daværende Kronborg Amt - d.v.s. i store træk de nuværende Helsingør og Gribskov kommuner + Asminderød Sogn. Kirurg Licht skulle ikke tage ud til patienterne - de måtte selv sørge for transport til Esbønderup og evt. logi dér. Var patienten formuende, måtte han selv betale, medens fattige fik hjælp fra fattiggasser eller den kongelige kasse (statskassen).

Esbønderup Sygehus, som det så ud i 1867. Bygningen i midten er netop blevet opført, hvorimod bygningen til højre er den oprindelige sygehusbygning fra 1755. Den blev nedrevet i 1905. Bygningen t.v. blev nedrevet i 1877.

Da amtmand Friederich von Gram døde i 1741 efterfulgtes han af sønnen Friederich Carl von Gram. Han var en initiativrig embedsmand, der bl.a. byggede skoler, etablerede sandflugtsbekæmpelse samt fik bygget to af Danmarks første sygehuse. Det var således hans fortjeneste, at Kronborg Amts Sygehus i Esbønderup kunne modtage sine første patienter i 1755 - to år før Det kgl. Frederiks Hospital (Rigshospitalet) i København! Esbønderup var således Danmarks første sygehus i moderne forstand.

Sygehuset i Esbønderup var en beskeden bygning - en stråttækt bindingsværksbygning, ni fag lang og tre fag bred. Bygningen eksisterer ikke mere,

den blev nedrevet i 1905 - men var fra 1867 og frem til nedrivningen i brug som epidemiafdeling.

De øvrige sygehuse i Nordsjælland

Dengang var Frederiksborg Amt noget mindre end det amt, der blev nedlagt i 2006 - faktisk var amtet opdelt i tre amter, nemlig Kronborg, Frederiksborg og Hørsholm amter. To år efter indvielsen af Esbønderup Sygehus stod i 1757 et tilsvarende sygehus klar i Hillerød - her selvfølgelig kaldet "Frederiksborg Amts Sygehus i Hillerød". Og i 1759 kunne man i indvie "Hørsholm Amts Sygehus i Usserød".

Sygehuset i Esbønderup fotograferet omkring 1910. Bygningen til, venstre er den, der blev opført i 1867. De to andre blev opført omkring 1908. Bygningen i midten står, hvor den oprindelige sygehusbygning lå.

Anordningen fra 1770

I en kongelig anordning fra 1770 bestemtes det, hvorledes man skulle gribe patientindlæggelser an i sygehusene. Det blev nemlig nu fastlagt, at folk med gamle skader eller kroniske sygdomme ikke måtte indlægges. Sygehusene skulle nemlig forbeholdes patienter "som kan ventes cureret og under deres Cuur behøve nøje Opvartning og daglig Tilsyn af Chirurgo". Det var med andre ord veneriske sygdomme (f.eks. syfilis, dysenteri og tyfus), ben- og armbrud og andre akutte skader som skulle behandles.

Sygehuslægen skulle have tilstrækkeligt kundskab i såvel "arte medica som obstetricia (fødselsmedicin)" samt have aflagt "vedbørlig Examen Chirurgium, Medicum og Obstetricium". Esbønderup Sygehus' første læge var Christian Licht,

der som nævnt allerede havde virket som kirurg i byen i en årrække. Der må have været god brug for lægens indsats, for allerede i 1759 måtte Licht ansætte en assistent, nemlig den unge læge Heinrich Callisen, der i øvrigt senere blev professor i kirurgi. Licht blev samme år efterfulgt af kirurgen Chr. Adolph Moritz, der var læge i Esbønderup frem til 1786.

Til at opvarte patienterne antog man et ægtepar, som skulle sørge for rengøring, mad og drikke til patienterne samt rene sengeklæder.

Sygehuset i Helsingør

I Helsingør oprettedes ikke et offentligt sygehus førend i 1764. Og det var endda kun i brug for fattige og uformuende personer. Alle, der havde råd til det, tilkaldte nemlig i stedet en af byens mange læger

til hjemmet, hvor de så blev behandlet. Helsingør havde nemlig altid et stort antal læger - byen var jo en af Danmarks største og altid fyldt med tilrejsende, sømænd, soldater, handelsfolk, diplomater o.s.v.

Det egentlige sygehus i Fiolgade - dengang kaldet "Øresund- og Helsingørs Sygehospital" - blev først indviet i 1796, altså over 40 år senere end Esbønderup. Initiativtager var geheimeetatsråd C. F. von Numsen, der tillige var direktør for Øresunds Toldkammer. Byggeriet kostede den nette sum af 22.000 rigsdaler og kunne rumme 36 patienter. I de første år var cirka halvdelen af patienterne i øvrigt søfolk fra fremmede nationer. I 1859 - efter Øresundstoldens nedlæggelse - blev hospitalet overdraget til Helsingør Kom-

mune, som herefter drev hospitalet frem til kommunalreformen i 1970.

Frederiksværk og Frederikssund får også sygehuse

De to nyeste købstæder i Nordsjælland, Frederiksværk og Frederikssund ønskede sig også deres eget sygehus. Og her kom Frederiksværk først, da sygehuset i Vognmandsgade stod klar i 1868. Det blev i lighed med Frederikssund Sygehus, der stod klar i 1871, drevet af amtet. Der havde egentlig været tale om at placere sygehuset i Skibby, men da pontonbroen ved Frederikssund i 1868 kunne indvies, blev det besluttet at placere sygehuset i Frederikssund.

En Opel og to Chevrolet'er kunne præsenteres som sygehusets nye ambulancemateriel i året 1951. Sygehuset havde nemlig dengang - sammen med kommunerne - ambulanceberedskabet - og rykkede derfor ud fra Esbønderup i nødtilfælde.

Esbønderup Sygehus omkring 1960. Bygningen i midten kan genkendes fra fotoet fra 1910 - de øvrige bygninger er i mellemtiden blevet bygget ud og bygget sammen. I starten af 70'erne byggedes endnu en fløj - indrettet til de patienter, der krævede genoptræning.

Esbønderup Sygehus moderniseres

I Esbønderup byggedes i 1867 en ny hovedbygning i to etager. Den rummede seks fællestuer og to eneværelser til i alt 26 patienter. Indretningen var moderne for den tid. Der var således cindersovne, petroleumslamper, loftsventiler, desinfektionsovn samt klosetter på gangene. Dødeligheden på Esbønderup Sygehus faldt

da også herefter til ca 5%, hvilket var blandt den laveste i Danmark på den tid. Der gennemførtes nye byggerier i 1908, 1929 og 1938, og endelig kunne man i 1955 gennemføre en modernisering og opføre en ny behandlingsfløj, så sygehuset da havde i alt 100 sengepladser.

Esbønderup ændres til efterbehandlingssygehus

Flere gange havde der siden 1940'erne været talt om at ændre sygehuset i Esbønderup til et sygehus for patienter med lang liggetid. Tredje gang sagen kom op var i 1964, da der blev nedsat et udvalg, som atter skulle se på sagen. Udvalget konkluderede, at sygehuset skulle omformes til et efterbehandlingssygehus med karakter af specialafdeling med optræningsformål.

Ændringen skete i 1966, men først i 1970-72 blev der bygget fire nye afdelinger med i alt 100 senge til det nye formål. Samtidig blev de øvrige bygninger ændrede, så patienter med fysiske handicap kunne færdes overalt. Desuden indret-

tedes en række faciliteter for træning og terapi, bl.a. et stort bassin på 50 m².

Dermed blev Danmarks ældste sygehus også Danmarks første fysiurgiske amtssygehus - og endda et meget moderne et, som der kom adskillige sygehusadministratorer for at studere nærmere.

Som en følge af de store sygehusreformer, der finder sted i disse år overalt i Danmark, så fik hele historien om Esbønderup Sygehus en ende i 2011. Den 8. juni 2011 flyttedes alle patienter og hele personalet til Frederikssund Sygehus, der herefter har overtaget denne del af behandlingen for de nordsjællandske patienter. Bygningerne i Esbønderup er herefter sat til salg - det bliver spændende at se, hvad de kan bruges til i fremtiden.

Om forskellen på et sygehus og et hospital

Som det fremgår af ovenstående artikel anvendes udtrykket "sygehus" om Esbønderups gamle behandlingssted. Og sådan har det heddet lige fra starten. Andre sygehuse i amtet var f.eks. Usserød Sygehus, der dog i starten af 70'erne måtte lide den tort at ændre navn til Hørsholm Sygehus. Senere hed det Frederiksborg Amts Sygehus i Hørsholm - for til sidst at blive kaldt Hørsholm Hospital. I Helsingør hed behandlingsstedet Øresundshospitalet medens det lå i Fiolgade, medens det efter udflytningen blev kaldt Helsingør Sygehus.

Fra gammel tid anvendtes ordet hospital alene om større behandlingssteder, hvorfor det stort set kun anvendtes i København og i de største købstæder - jf. Kommunehospitalet, Rigshospitalet, Øresundshospitalet o.s.v. På landet og i de mindre købstæder anvendte man i stedet ordet sygehus. Ordet hospital kunne dog også anvendes om private stiftelser for fattige trængende, jf. Nivaagaard Hospital i Niverød.

Det er derfor en sproglig misforståelse, når man nu kalder alle sygehuse i hele hovedstadsregionen for hospitaler - men ser man på, hvorledes udviklingen har været i de seneste 30-40 år, så varer det såmænd nok ikke så længe, før sygehusene/hospitalerne atter får navneforandring.

Købmand Clausens sur-søde sild

af Kjeld Damgaard

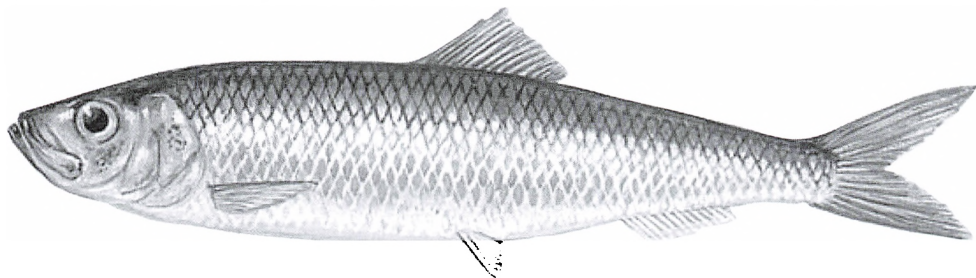
I sidste nummer af Egebækken bragtes uddrag af Ole Clausens erindringer fra Parallelvej, hvor Ole Clausens fader drev købmandshandel i 40'erne og 50'erne. I fortællingen berettede Ole Clausen bl.a. om faderens berømte sur-søde sild, som der var stor interesse for dengang.

Ole Clausen har siden oplyst hvorfra retten stammer. Ole Clausen beretter:

Opskriften stammer fra min onkel Niels Peter Winge`s fiskeforretning i Haderslev i Badstuegade. Niels Peter kaldet "Nidde", var gift med min fars søster Anna, og deres forretning udviklede min tante og onkel til at blive en af Danmarks største fiskeeksportforretninger.

"Winge Fiskeeksport" i Haderslev eksisterer vist nok ikke mere, men dengang var de berømte for deres store fiskeanretninger ud af huset under overskriften "Alt godt fra havet". Så ikke nok med, at jeg som dreng er opvokset i en fiskerby, så gjorde min far meget ud af, at vi spiste fisk med opskrifter fra sin søster og svoger. Nogle andre specialiteter var bl.a. ål i gele, stenbider i gele, rejesalat, tunfisksalat, kogt salt sild (hele huset stank,

for der kom en øl i) og flere endnu.

Men Ole Clausen beretter samtidig, at faderen ikke ønskede at offentliggøre opskriften, så længe han levede. Det betød imidlertid, at familien aldrig selv fik fat i opskriften, og det skyldes da også kun en reaktion fra et af Historisk Forenings medlemmer, Jane Meisling Andersen, at vi nu er i stand til at offentliggøre opskriften.

Jane Meisling Andersen beretter om, hvorledes det gik til, at hun fik fat i opskriften:

Det var med stor interesse jeg læste artiklen om Clausen og hans gode sild i det sidste nummer af Egebækken.

Jeg arbejdede på plejehjemmet Strandhøj i mange år, og på et tidspunkt boede købmand Clausen der. Det fortalte jeg hjemme til min mand, Svend Andersen, og hans gode ven Ib Børgesen. De spurgte mig om jeg måske kunne få opskriften på Clausens berømte "sur-søde sild". Da jeg næste dag kom på arbejde, fortalte jeg Clausen, at Svend og Ib havde bedt mig om at spørge efter sildeopskriften. Clausen kiggede på mig, hvorefter han

sagde: "De møgunger! De væltede mine gummistøvler, hver gang de løb forbi forretningen".

En morgen, da vi sad og drak kaffe hjemme i køkkenet på "Kamma", fortalte jeg Svend og Ib, at jeg havde spurgt flere gange, men uden resultat. Så sagde Ib, at "Den opskrift tager han med sig hen på Egebæksvang!". Samme aften fortalte jeg Clausen, hvad Ib havde sagt. Clausen svarede: "Nå, sagde han det". En halv time senere havde han skrevet opskriften ned. Han gav den til mig og bad mig hilse drengene.

Sildene smager rigtig godt, så jeg kan kun anbefale dem.

Og her kommer så opskriften:

CLAUSENS SUR-SØDE SILD

Ca. 15 ferske sild grønsaltes i 2 døgn, fileres, skylles og lægges i en blanding af 1½ l. eddike, ½ l. vand, ½ kg melis, ca. 5 løg, 2 poser krydderi til lagegurker. Efter 3 døgn i denne blanding, lægges de i almindelig eddike-sukkerlage med løg og peber. Efter ca. 2 døgn kan de spises, men er bedre 4-5 døgn senere.

Da Inger Kirstine slap fri fra Lars Pedersen

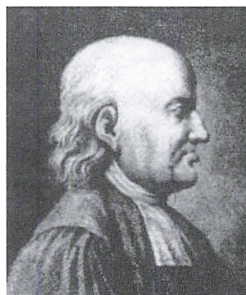
Af *Kresten Tommerup*

Det kan ofte være en langstrakt omgang at finde en ønsket oplysning i en gammel kirkebog – men undertiden sker der også det, at man føres på afveje og helt glemmer, hvad det egentlig var, man ledte efter. Det hænder endda ofte, når man bladrer sig gennem de ældste kirkebøger for Tikøb sogn, for den mangeårige sognepræst i Tikøb, Rasmus Garboe, nøjedes ikke med de traditionelle lakoniske indførsler af døbte, viede/trolovede og døde. Der er fra tid til anden indført oplysninger, som kun i en vis udstrækning har med kirkens forhold at gøre, men som til gengæld fortæller om andre træk af datidens hverdagsliv.

Rasmus Garboe var præst i Tikøb fra 1723 indtil sin død i 1784 – de sidste mange år i øvrigt også provst - samlet altså en præstegerning på samme sted, der strakte sig over 61 år.

I 1778 indfører han i kirkebogen en afskrift i en sag om ophævelse af en trolovelse. Sagen har imidlertid været så alvorlig, at den er blevet afgjort på højere sted, og derfor hører den slet ikke hjemme i kirkebogen. Men her står den altså under datoen 24. november, formentlig som udtryk for, at pastor Garboe nok har været involveret i sagen fra starten.

Det er den unge kvinde Inger Kirstine Nielsdatter fra Jonstrup, der har rejst sa-

Rasmus Garboe var sognepræst i Tikøb i perioden 1723-84 og var efter al sandsynlighed dybt involveret i Inger Kirstines sag.

gen. Hun beretter i sagsakterne, at hun i januar det samme år blev trolovet med ungkarlen Lars Pedersen, der kort forinden havde fået en gård i fæste. Han fik hende overtalt til at flytte ind hos sig for at hjælpe til med driften af gården, men da hun først var flyttet ind, ændrede hans opførsel sig drastisk. Han skal have udsat hende for mishandling og endte til sidst med at løbe fra gården for at tage tjeneste hos en anden bonde.

Inger Kirstine Nielsdatter får af dem, der kender hende (måske er det Garboe), skudsmål som et både fornuftigt og skikkeligt menneske, der forgæves har forsøgt at få Lars Pedersen til at opføre sig ordentligt og passe sin bedrift. Beskrivelsen af manden er derimod ganske modsat: han går for at "være et ustadigt og taabeligt Menneske".

Det synes, som om den delikate sag kan have været helt oppe at vende på kongens skrivebord. Afgørelsen slår i hvert

fald fast, at trolovelsen mellem Inger Kirstine og Lars ophæves ved kongeligt reskript, således at hun for stedse må være befriet for ham og dermed som ønsket kan indgå i et nyt ægteskabeligt forhold. Derimod bliver han "for sin ustadighed og slette opførsel" at hensætte på vand og brød i 14 dage! Det hører med til historien, at det til sidst i afgørelsen nævnes, "at hun med ham skal være besvangret". Man må virkelig håbe, at den nye mand i Inger Kirstines tilværelse har villet tage sig pænt af barnet...

EFTERSKRIFT

Den gård, som Lars Pedersen fæstede i december 1777 var gård nr. 5 i Jonstrup.

Da historien udspillede sig i 1778 lå gården endnu i selve landsbyen, men allerede omkring 1790 blev gården udflyttet af landsbyen og placeret helt sydligst på byens jorder ved den såkaldte Kasse-mose. Derfor fik gården navnet Kasserud og matrikelnummeret 4 af Jonstrup. Allerede i 1839 blev gården sammenlagt med Landlyst, den senere Danstruplund i Lille Esbønderup. Gårdens bygninger forsvandt mere eller mindre i løbet af de efterfølgende år og den tilbageværende bebyggelse blev kaldt Karinelund. Lars Pedersen mistede i øvrigt hurtigt sit fæste, så han oplevede ikke gårdens udflytning.

SÆRTILBUD!

Helsingør – eller hvem har myrdet Holger Danske?

Teaterforestilling af: Kristian Halken

Med: Kristian Halken og Kalle Mathiesen

8. – 26. februar 2012

En forestilling der tager Helsingør under kærlig og dagsaktuel behandling...

En forestilling med musik, stand-up, satire, poesi, film...

En forestilling som skal favne Helsingør i Danmark og Danmark i Helsingør...

Medlemmer af Espergærde Historisk Forening, med ledsager, har mulighed for at købe billetter til en særpris af kun 75 kroner til forestillingerne lørdag d. 11 eller søndag d. 12 februar kl. 17.00

Forestillingen varer 1½ time uden pause og spiller i Helsingør Teaterhus / Stengade 51 / Helsingør

Billet kan købes på Helsingør Teaters billetcenter på tlf. 4920 0811 (ma-fre 12-16). Husk at nævne, at du er medlem af Espergærde Historisk Forening.

Møder og arrangementer

Tirsdag den 24. januar 2012:

Erik Menved og Valdemar Atterdags Borge på Sjælland

Museumsinspektør og seniorforsker på Nationalmuseet **Vivian Etting** har lovet at komme og fortælle om ovennævnte emne. 1300-tallet var et dramatisk århundrede, præget af krige og indre oprør. Her kom borgene til at spille en afgørende rolle og særlig under Erik Menved og Valdemar Atterdag er der gang i borgbyggeriet over hele landet. Foredraget beskriver de store borge på Sjælland og i Skåne, bl.a. Vordingborg, Kalundborg, Gurre, Helsingborg, Taarnborg og Korsør og fortæller om deres betydning i krig og fred.

Tid og sted: tirsdag den 24. januar 2012
Kl.: 19.15 på Espergærde Bibliotek

Tirsdag den 21. februar 2012:

Brobyggeren med dirigentstokken.

Under denne titel kommer **Frans Rasmussen** og fortæller om sit arbejde. Frans Rasmussen har dirigeret samtlige

professionelle orkestre og ensembler i Danmark, været gæstedirigent i de fleste europæiske lande samt i Amerika, Afrika og Asien. Han slog igennem som tv-personlighed via "Skinnet Bedrager" (TV2), "Mestermøder" (DR2), "Stemmer fra Opgangen", "Stemmer fra Vollsmose" og "Stemmer fra Urbanplanen" (DR1). Særlig koraktiviteten gjorde Frans Rasmussen voldsomt populær som musikformidler, og som en der samler forskellige tropper omkring det samme: glæden over at synge og spille og udtrykke sig musikalsk.

TID og STED: tirsdag den 21. februar
2012 kl. 19.15 på Espergærde Bibliotek.

Tirsdag den 20. marts 2012:

Friskytter, Gønger og Snaphaner

Ingrid Dora Jarnbjer gæster os igen med et af sine foredrag denne gang med titlen: "Friskytter, Gønger og Snaphaner". Hvem var de?
Og hvad gjorde de for Skånelandene.

TID og STED: tirsdag den 20. marts 2012
kl. 19.15 på Espergærde Bibliotek.

Tirsdag den 24. april 2012:.

GENERALFORSAMLING

I henhold til foreningens vedtægter afholdes der ordinær generalforsamling denne aften.

I pausen er der kaffe og wienerbrød på foreningens regning.

Efter pausen vil vi tage en tur rundt i Helsingør med **Mylius Thomsen**.

TID og STED: tirsdag den 24. april 2012
kl.: 19.15 på Espergærde Bibliotek.

Tur til Bremen

I dagen 17.-20. maj begge dage inklusive har vi planer om en tur til Bremen og omegn. Ved redaktionens slutning er planerne endnu ikke helt faste, men med dette nummer af Egebækken vil der være en beskrivelse af rejsen og mulighed for tilmelding.

Turleder er **Erling Hestbæk**.

Tirsdag den 5. juni 2012:

Grundlovsdag

Nærmere program fremgår af dagspressen i dagene op til arrangementet. Traditionen tro fortsætter samarbejdet mellem flere foreninger omkring afholdelse af

upolitiske grundlovs møder.

Det forventes også, at borgmester Johannes Hecht-Nielsen på vegne af Nellemann-fonden vil foretage den årlige uddeling af fondsmidler.

TID og STED: tirsdag den 5. juni 2012
på Flynderupgaard.

Søndag den 10. juni 2012:

Byvandring i "Ny Tibberup"

Byvandringen, der guides af lokalhistoriker **Kjeld Damgaard**, starter fra Gammel Brovej 1 (på hjørnet ved Ny Strandvej), og slutter samme sted og varer ca 2 timer. Turen går rundt i den del af Tibberup, som i sin tid kaldtes "Ny Tibberup" - d.v.s. den bebyggelse, der blev bygget øst for Kystbanen. Navnet skal ses som en pendant til den gamle landsby, Tibberup, som jo ligger øst for banen. På turen vil deltagerne høre om mennesker og huse bl.a. på en del af Gammel Strandvej.

Turen er gratis for medlemmer af Historisk Forening, medens gæster må betale 20 kr.

TID og STED: Søndag den 10. juni 2012,
kl 14.00 på Gammel Brovej 1 i Tibberup.

Bestyrelsen ønsker medlemmerne et godt og lykkebringende nytår.

FOR 100 ÅR SIDEN

- kunne man i Helsingør Dagblad d. 4. dec. 1911, læse denne drabelige historie. Den slags historier hører altså ikke kun nutiden til...

Et Overfald. Forvalter Nielsen paa Hællebækgård har i Fredags gjort sig skyldig i et grimt Overfald paa Gaardens Røgter, der ogsaa hedder Nielsen. Forvalteren var blevet vred paa Røgteren, fordi denne ikke vilde udlevere et Par Høstøve, som var i Brug i Kostalden. Da Røgteren efter at have kørt med Mælken, havde spændt fra og ved 7-Tiden var paa Vejen til sit Hjem i Køhavshuset, blev han overfaldet af Forvalteren, som havde lagt sig paa Lur i Grøften. Forvalteren slog Røgteren oven i Hovedet med en tommertykk Egspir, som efter en 4 a 5 Slag gik midt over.

Slagene har været ført med en kraftig Haand; thi foruden et stort Hul i Hovedet, jaa stort som en 2-Krone, har Manden faaet nogle store Knuder paa venstre Arm, som han holdt op for at afbøde Slagene.

Røgteren bekvæmede, men kom efter nogen Tid til sig selv, saa han kunde gaa ind i Stalden og afsøgte Blodet, som væltebde ud fra Saaret i Hovedet.

Den paafølgende Morgen var Manden aldeles udmattet efter det store Blodtab, ligesom Armen efter Slagene er aldeles lammet, hvilket Læge Høgsbro bekræfter i en af ham udstedt Lægeerklæring.

Denne Lægeerklæring vilde den forsigtige Doktor dog først udlevere, efter at Manden havde været hjemme og hentet 5 Kr. til Betalingen, str. „Soc.-Dem.“

Med Lægeerklæringen gif Manden til Politiet, som optog Rapport over det forefaldne. Da Politiet ankom til Gaarden, var Forvalteren forpundet, efter Sigende borttaget af Forpagteren.

Historisk Forening for
Espergærde og Omegn

Årliqt kontingent:

kr 125,- pr. medlem

kr 210,- for ægtepar/samboende

som indbetales på konto.nr.

1551-0006043151, Danske Bank

Bestyrelse:

Formand: Preben Poulsen,

Dyremosevej 6, Tibberup, 3060

Espergærde, tlf. 49132354,

prebenpoulsen@mail.dk

Næst fmd.: Nina Etting, Gl

Strandvej 406, Tibberup, 3060

Espergærde, tlf 49132900.

Kasserer: Lars Vange, Søn-

dermarken 3, Mørdrup, 3060

Espergærde, tlf 49131740,

lars.vange@webspeed.dk

Sekretær: Mads P. Vej-Hansen,

Fredensvej 71, Mørdrup, 3060

Espergærde, Tlf. 49132467,

mads@vej-hansen.dk

Best.medl.: Ruth Sølvhøj, Mør-

drupvej 77 A, Mørdrup, 3060

Espergærde, Tlf. 49132115,

r.solvhøj@stofanet.dk

Suppl.: Kirsten Aagaard,

Vildrosevej 5, Mørdrup, 3060

Espergærde, tlf. 49131241,

paag@post.tele.dk

Suppl.: Sidsel Mondorf

Rugmarken 49, Mørdrup, 3060

Espergærde, tlf.: 49132233

sidselmondorf@yahoo.dk

EGBÆKKEN

Udgives to gange årligt

som medlemsblad for

Historisk Forening.

Redaktion:

Ansvarsh.: Kjeld Damgaard,

Helgavej 8, Mørdrup, 3060

Espergærde, tlf 49135297,

damgaard@tikobkommune.dk

Preben Poulsen,

prebenpoulsen@mail.dk

www.egebaekken.dk

Web-red.: Mads P. Vej-Hansen,

mads@vej-hansen.dk

